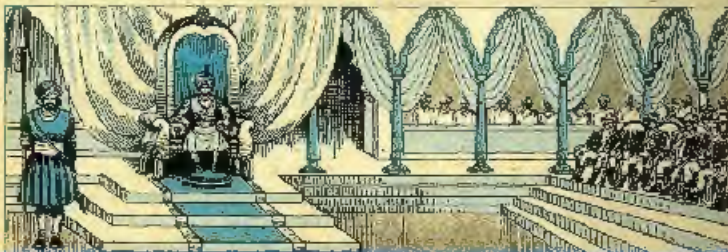

कैदेत ठेवण्यात आले. वेलस्लीने आपला दूरदर्शीपणा दाखवून मराठ्यांना म्हैसूरच्या राज्याच्या पश्चिमीत भागाने दोन जिल्हे वेळ केले. परंतु मराठ्यांनी ते स्वीकारण्यास नकार दिला. कारण त्यांना ते जिल्हे घेण्यात कमीपणा वाटला. परंतु इंग्रजांनी निजामाला म्हैसूरच्या उत्तर-पूर्वेचा गुती पासून गुरमकोंडा दिल्यावर त्याने आमंदाने त्याचा स्वीकार केला. म्हैसूरच्या पश्चिमे काडील प्रदेश-कानडा, वाडगाड, कोयंबतूर, वारापुर, श्रीरंगपट्टणम् इत्यादी इंग्रजांनी स्वतःकडे ठेवून घेतला.

यसम तऱ्हेने म्हैसूरच्या जावूसाजुवा बराबसा भाग वाटून घेतल्यानंतर जो प्रदेश उरला त्याच्यावर राज्य करण्यासाठी म्हैसूरच्या गादीवर एका लहान मुलाला बसविण्यात आले, तो मुलगा म्हैसूरच्या जुन्या हिंदु राज्यधराण्यातला होता. म्हैसूर-वर इंग्रजांचेच प्रभुत्व होते. म्हैसूरच्या

राजाला इंग्रजांना कर द्यावा लागे व इंग्रजांच्या फौजेला खर्च पण द्यावा लागे. म्हैसूरची अशी वांटणी केल्यामुळे इंग्रजांना राज्य, पैसा, व्यापार यांबरोबर सैनिक वृष्ट्या पण पुष्कळ लाभ झाला. वेलस्लीने इंग्रजांचे राज्य वाडविण्यासाठी ही जी कारवाई केली त्याबद्दल खूप होऊन इंग्रजांनी त्याला 'मार्शलिस' ही पदवी वहाऊ केली.

टिपूच्या मृत्यूनंतर बारतात फेनांना पाठीराखा कोणी उरला नाही. इंग्रज देखील निश्चित झाले, कारण टिपूचे व्यक्तित्व तसेच मोठे होते. अनीती व अत्याचार त्याने कधी केला नाही. त्याला राजकारण चांगले कळत होते. इंग्रजच भारताचे मुख्य शत्रू होते, हे त्याला चांगले समजत होते. म्हणून त्याने उच्चाटन करण्यासाठी व भारतीय संस्थानिकांमध्ये मैत्री स्थापन करण्यासाठी पुष्कळ प्रयत्न केला. परंतु ते एक स्वप्न ठरले.

कोंबडी चोर

एका गावी रघू नावाचा एक भोळा बावडा शेतकरी रहात असे. कोणी काही सांगितले तर ते त्याला खरे वाटे. पण त्याची बाबकी जातकी फार हुशार होती. कुटुंबाचा भार पती सांभाळू शकणार नाही हे तिला लवकरच कळले. तिने आपले सर्व दागिने विकून कोंबड्या पाळल्या. अंदाी विकून जे पैसे मिळत त्यावर व शेतातून पीक निघे त्यावर कुटुंबाचा उदर निवड चालू लागला.

रघूच्या चरा शेजारी हरिराम नावाचा एक चिक्कू भारवाडी रहात असे. स्वतःचे घन तिजोरीत ठेवून तो त्याची पुजा करी. त्याला कोंबडीचे मांस फार आवडे. परंतु स्वतःचे पैसे खर्च करून कोंबडी विकत घेण्याचा विचार त्याने कधी केला नाही. रघूच्या परघात कोंबड्या पाहून त्याच्या तोंडाळा बाणी सुटे. म्हणून रोज रात्री

शिर्तीवरून उठी मारून तो रघूची एक कोंबडी चोरून नेई.

जानकीला आपल्या कोंबड्या कमी होऊ लागल्याचा संशय येऊ लागला. चोतला पकडण्यासाठी तिने रात्रभर पाहारा देण्याचे ठरविले. एक रात्र ती स्वतः जागे व एक रात्र रघू जागे. पाहारा देत असता रात्रभर तिच्या डोळ्या न लागे. परंतु रघू पाहारा देण्यासाठी जाऊन बसे व थोड्या वेळाने आठवा होऊन घोळू लागे. हरिरामला ही गोष्ट माहीत होती. म्हणून ज्या दिवशी रघू पाहान्यावर असे त्याच दिवशी तो कोंबडी चोरून नेई.

जानकी नवऱ्यावर त्यासाठी उगावली देखील. म्हणाली-"तुम्हाला होय म्हणजे कुंभकर्णीची माहे. पाहारा दिला काय अन न दिला काय साखाच. असेच काही दिवस चालले तर लवकरच हातात जोळी येईल."

Full Screen

127

X

◀

⋮

▶

16 / 78

अडकवलेले किल्ल्याचे जुडगे झाडी पडले.

परसात खडबड झाली ती जानकीचा ऐवू आली. ती दिवा घेऊन बाहेर आली. तिने विचारले "चोरबीर होवा वाटे?"

हातातला चोर निसटून पळून गेल्याबद्दल रघूला स्वतःचाच राग आला. जानकीला पण सर्व प्रसंग कळल्यावर नवऱ्याचा राग आला. तिला दिव्याच्या उजेडत किल्ल्याचे जुडगे दिसले. "चोर सापडला. चोराच्या किल्ल्याचे जुडगेच सापडले आहे. जुडगे शोषायला येईलच की नाही? पकडू तेव्हा त्याला." असे सांगून ती जुडगे घेऊन घरात निघून गेली.

'आपण वाचलो' असा विचार करून हरिराम खुब होता. कारण त्याची ती चोरी पकडली गेली असती तर गावात तोंड दाखवायला आगा उरली नसती. सहज त्याचा हात कमरेला जुडग्यासाठी गेला, पण जुडगे नव्हते. जुडगे रघूच्या आजारातच पडले असणार. त्याने विचार केला असावशी करून भोळ्या भावड्या रघूकडून तेवढे जुडगे मिळविले पाहिजे.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी तो रघूच्या घरी गेला आणि म्हणाला—"रघू! मोकळा

आहेस का की कामात गुंतला आहेस? कल वा जरा फोतावर जाऊन येऊ." रघू त्याच्याबरोबर निघाला.

वाटेत त्याने रघूला विचारले—"काय रे रघू, तू नेहमी सांगतोस, पुण्या कोंबड्या चोरीला जातात. मग मिळाला का चोर?"

रघू आनंदात म्हणाला—"होय रे, हरिराम! रात्री मी त्याला पकडले होते. पण त्याचे मशीन बलबत्तार म्हणून निसटून पळून गेला. नाही तर त्याचे हात पांय ओडून त्याला पांशविले असते. पण त्याला माझ्याकडे बांधेच लावणार. कारण त्या कुट्याच्या किल्ल्याचे जुडगे राहून गेले आहे. ते त्याच्या येईल तेव्हा पाहून घेईन.

हरिरामने विचार केल्यासारखे केले व म्हणाला—"आजपर्यंत तुम्हा कोंबड्यांची चोरी करणारा अनुष्य नव्हताच. एक भूत होते. त्याला कोंबड्या आवडतात सायला. माझे आजोबा मला एकदा म्हणाले होते की त्या भूताची तिजोरी स्मशानात आहे. तो आपल्या किल्ल्याचे जुडगे नेहमी कमरेला अडकवून ठेवतो. मग काय, बायकोला सुद्धा सांगितल्याशिवाय ते जुडगे घेऊन स्मशानात का नाही येत? मी तुला

त्या भूताची तिजोरी वाचवितो. परंतु एवढे लक्षात ठेव. ते भूत नेहमी स्मशानातच राहते. बायकोला हे सर्व खूड्यासारखा सांगून बसशील!"

रघूला हरिराम म्हणाला ते सर्व खरे वाटले. त्या रात्री पाहारा घेण्याची पाळी बायकोची होती. ती परसात काटेवर पडून राहिली. मध्यरात्रीच्या सुमारास रघू उठला व जानकीच्या पैदीतून किल्ल्याचे जुडगे काढून घेऊन स्मशानाच्या दिशेने निघाला.

तेथे एका खड्ड्याबाब रघूला एक काळी आकृती दिसली. तोच हरिराम वंसाचा

चावोवा

चावोवा

असे सगळून तो हळूच म्हणाला—“बरे हरिराम! किल्ल्यांचे जुडगे आणले आहे, बरे का? असे म्हणत रघूने किल्ल्यांचे जुडगे हलवून व बाबवून दाखविले.

ती काळी आकृती म्हणजे हरिरामच होता. परंतु तो काही बोलल्या विषय रघूच्या हातातल्या किल्ल्यांचे जुडगे बोद्ध लागला. रघूने त्याला भूत धमजून त्याच्याशी झटापट सुरू केली. शेवटी हरिरामने किल्ल्यांचे जुडगे रघूच्या हातातून ओढून घेतले, परंतु ओढाताण चालू असता हरिरामची अंगठी रघूच्या हातात आली. हरिरामच्या लक्षात ती गोष्ट आली नाही व ती काळोखात जुडगे घेऊन पळून गेला.

किल्ल्यांचे जुडगे गेले बरे, पण त्या ऐकजी अंगठी हातात आल्याबद्दल त्याला फार आनंद झाला. त्याच आमंदास तो घरी गेला.

सकाळी उजाडल्यावर रघूने बायकोला हरिरामशी झालेले झोळणे व रात्री त्याच्याबरोबर तो स्पष्टानात जायला कसा कबूल झाला व तेथे मुतासी झटापट होऊन शेवटी मुतासी अंगठी कशी मिळाली हे वर्णन करून सांगितले. जानकीने अंगठी ओळखली. त्याच्यावर हरिरामचे नाव पण होते.

चोर सापडला. जानकीने गावच्या पाटलाला अंगठी नेऊन दिली आणि कोंबडीची पोरी कशी होत होती व हरिरामचे रघूशी काय काय झोळणे झाले सर्व सांगितले. पाटलाने हरिरामाला बोलाविले आणि जानकीचे दाढेले तुकसान भरून बायला सांगितले.

हरिरामला त्या गोष्टीत कोणाला तोंड दाखविणे देखील असक्य झाले. म्हणून तो गाव सोडून निघून गेला.

पडकीं दुकळ

[७]

[विखीमुख व विक्रमेश्वरी सावगावला गेल्याची धावणी मिळाल्याच जिवाजी काही अनुयायांसह त्या गावी गेला. तो पोंचल्यापुर्वीच विखीमुखचे लट्ठसिंहाला धाव्य ठेकण्याच्या वडुपास घेऊन गेले. लट्ठसिंहाचे अनुयायी विखीमुखावर हल्ला चढविणारे इतरकथात जिवाजीची 'हत्यारे खाली टाका' ची आरोळी ऐकू आली.—मुळे.]

लट्ठसिंह जखमी होऊन खड्ड्यात पडला होता. तेव्हा त्याच्या अनुयायांचा जो बुजरा नामक होता त्याला जिवाजीची आरोळी ऐकू आली व त्याला तो व त्याचे सर्व अनुयायी संकटात सापडले असल्याचे कळले. अशा प्रसंगी काय करणे बरोबर होईल याचा त्याने थोडा विचार केला. समोरा समोर पाहूची चार हात केल्यास मृत्यु मुखात स्वतःच उडी टाकल्या सारखे होईल, या उलट जिवा-

जीला वारण गेल्यास नागलोकांत आपली मान लागी होईल हे पण तो ओळखून होता. म्हणून जिवाजीकडे नळून तो म्हणाला—
“तुम्ही मला चारी बाजूंनी घेरले आहे. तुम्ही संकल्पने आमच्या तिप्पट आहा. म्हणून हे न्याय्य युद्ध होणार नाही. धर्मयुद्ध तर नाहीच नाही.”

ते ऐकून विखीमुख त्याच्याकडे वळून म्हणाला—“तुम्हाला धर्म व न्याय संकटाच्या

वेळीच आठवतात. ही सर्व शिकवण तुम्हांला तुमच्या त्या बुरूकडून मिळालेली दिसते. स्वतःचे इमान विकून तुम्ही बाजवर परक्याची वाकरी करीत आलात तेव्हा तुमचा हा व्यास व धर्म कोठे बंदा होता? तुम्ही या भामशांवाच्या गरीब शेतकऱ्यांची मेहनत करून साठवलेली कमाई अशी लुटून नेत आहां आणि आम्हांला व्यासाच्या व धर्माच्या गोष्टी सांगतां? मुकाट्याने शस्त्रास्त्रं खाली टाका."

"आम्ही लक्षास्त्रं टाकल्यावर तुम्ही आम्हांला भाला घोसकून ठार करणार आहिले. छट्ठसिंह खड्यातून त्याच्याकडे नाही कसावरून?" नामनायकाने विचारले.

"ते आम्ही तुमच्यावर दया दाखवून पाहिजेतर कल. तुम्ही शास्त्रास्त्रं टाकता की नाही?" असे म्हणत त्याने एकदा विक्रमकेसरी जवळ उभे असलेल्या तरुणाकडे सार्वक दुष्टी ने पाहिले.

शिलीमुखच्या बोलण्यावरून वाता तो व त्याचे अनुयायी हल्ला चढविणार हे स्पष्ट दिसत होते. बरेच जिवांशीने तो भ्रम कोणाच्या मनात राहू नये म्हणून आपला घाला तूर फेकला व म्हणाला— "कोणाच्या केसालाहि घस्का लायणार नाही. पाहिजे तर तुम्ही आपापली शस्त्रास्त्रं स्वतः जवळ ठेवा, मला हरकत नाही. मला त्या पद्धत्या देवळाच्या पुजाऱ्याची गरज आहे. तोच आमचा खरा शत्रू आहे. बरे हे सांगा तुमचा नायक छट्ठसिंह कोठे आहे?"

"मी इकडे पडलो आहे, खड्यात. सर्व भ्रम रक्तबंबाळ झाले आहे. डोळ्यासमीर कळोखी आली आहे खड्यातून कळत नागनायक छट्ठसिंह ओरडून म्हणाला.

बिवाजीने चकित होऊन आवाज ऐकू आला त्या दिशेला पाहिले. बाईपाईने खड्यावजळ आऊन त्याने आत सोनानून पाहिले. छट्ठसिंह खड्यातून त्याच्याकडे दोनवापीने गहात होता.

करून द्यावा म्हणत आहे. बोल, मग काय म्हणतोस?" थट्टेत हसत लट्ठूसिंह म्हणाला.

त्याचे ते विचित्र बोलणे ऐकून जिवजोला, सह्यात पडल्यामुळे व रक्त-साव झाल्यामुळे त्याला प्रतिभ्रम झाला असावा असे वाटले. जिवजोने आपल्या अनुयायांना एक लाकडी फळी बाणायला सांगितले. त्या फळीच्या दोन्ही टोकांला त्याने दोन्ही बांधवल्या व दोघां अनुयायांना सव्यात उतरायला सांगितले. त्या दोघांनी लट्ठूसिंहला त्या फळीवर निजविले. नंतर बरण्या लोकांनी दोन्ही बाजूंनी दोन्ही बाजूने लट्ठूसिंहला अलगद वर काढले.

लट्ठूसिंहने जकित होऊन आपल्या अनुयायांकडे पाहून विचारले-“सर्वांच्या हातात शस्त्रे आहेत. आज कोण जिंकला, कोण हारला? आपल्यापैकी किती लोक मार झाले?”

बुधच्या नगनायकाने पुढे येऊन थोडक्यात सर्वे शूत सांगितले. म्हणाला-“धनी! शबर नायक जिवजोने रक्तपात थांबविला. आपल्यापैकी सर्वे जिवजोला आहेत.”

ते ऐकून लट्ठूसिंह जिवजोकडे वळून म्हणाला-“शबर नायका! मी तुज्या जाती

विरुद्ध फार मोठा अन्याय केला. त्या दुष्ट पुजाऱ्याने माझ्यासमोर सोप्याचे चार तुफळे टाकून मला बस करून घेतले. मी केवढे पाप केले. मला क्षमा कर, आजपासून आपण सर्वे एक.”

“इरे, सोडा! जे झाले ते झाले. विसरा सारे. पहिल्याने मी तुज्या हाताला व पायाला पट्टी बांधायतो. नंतर आपण सर्वे मिळून त्या पुजाऱ्याच्या शिकारीला निघू या.” जिवजो म्हणाला. नंतर दूर उभा असलेल्या एका वृद्ध शबराला हाक मारून जिवजो म्हणाला-

“नागवातीचा नायक लट्ठूसिंह याचे ओघव पाणी होऊ या.”

तो वृद्ध त्या गावातला बंड होता. तो नेहमी ओघवी मुळ्या, साले व इतर वस्तू एका पिशवीत घालून गाव गाव हिंडून आज्ञा-यांचे ओघव पाणी करी. त्याने कसला तरी पाला तोडून भाणला व त्याला रस लट्ठू-सिंहाच्या जखमेवर पिळून नंतर कपली तरी दोन तीन पाने ठेवून पट्टी बांधली. नंतर लट्ठूसिंहाचा गुदगा बोटाचे तपासून पाहिला. दोघां नागांना लट्ठूसिंहाचे दोन्ही हात ओढून धरून देवायला सांगितले. दोन दोन कामट्या गुदग्याच्या खाली व वर

ठेवून दोरीने बटु बाचळून बांधल्या. नंतर गुदग्याचा सोपा ठीक बसवला. सोपा बसवीत असता लट्ठूसिंह मोठमोठ्याने ओरडत होता-“या सर्वे नरक यातनेला कारण तो लुच्चा पुजारी आहे. त्याने ज्ञा सोप्याच्या विटा दिल्या आहेत, फेका त्या पाण्यात. त्या बुद्धाला सांगायला येणून भाळे होवून मार करा.” पट्टी बांधण्याचे काम संपल्यावर बैद्याने एकादा तीक्ष्ण तजरने लट्ठूसिंहाकडे पाहिले व म्हणाला-“लट्ठूसिंह! मी वैद्याच्या नात्याने रोप्याची सेवा करायचे कर्तव्य पुरे केले आहे. आता बोल, माझ्या गावचे जे घाय

लुटून तु नेले आहेस तें परत करणार आहेस की नाही?"

"माझे अनुयायी तसे जास्त घाब घेऊन गेलेच नाहीत. बाकीचे नेणार एवढेच शिखीमुखाने सिंहासारखी आमच्यावर झडप मारली. माझे अनुयायी जितकी पोती घेऊन गेले आहेत त्याच्या दुप्पट पोती मी स्वतःचे घाब घ्याऊन देतो" अशात असे उत्तर देऊन लट्ठूसिंहाने आपल्या अनुयायांना बोलाविले आणि हुकूम दिला- पोत्यात भरलेले घाब पुन्हा सड्यात ओता. आपले साथी जितकी पोती घाब घेऊन उचलून घेऊन गेले आहेत त्याच्या आणून आ."

दुप्पट पोती घाब आपल्या गावातून घेऊन आ."

त्यांच्या नायकाची आज्ञा होताच नागजखीचे काही लोक आपल्या वस्तीकडे निघाले. लट्ठूसिंह त्यांना थांबवून म्हणाला- "आणखी हे पड्डा, पुजारी! आपल्या गुहे बाहेर जंगलात फिरत असेल. जर तो कोठे येतला तर त्याला सांगा की आपल्या नागजातीचे सर्वलोक जिवाजीच्या हत्ती नदी शाले आहेत. बाकीच्यांच्या जिवाला धोका आहे. समजले!"

त्यानंतर जिवाजी लट्ठूसिंहला दोघां तिघांच्या मधलीने उचलून घेऊन जाऊन गावातल्या नौकात गेला. त्याला एका बोटचावर नेऊन ठेवले. ओटचावर एका चांगी जिवाजी, शिखीमुख व विक्रमकेसरी बसले. दुसरीकडे लट्ठूसिंह आपल्या अनुयायांसह बसला होता. जिवाजीने विचारल्यावर लट्ठूसिंह म्हणाला- "पडक्या देवळाचा पुजारी फक्त एकाच वाठमंड्या पूर्वी मागण्या गावी आला होता. त्याने आमच्या पुढे सोन्याच्या काही बिटा टाकल्या व म्हणाला- "विक्रमकेसरी- जवळ ताडपत्रांचा जो रंध आहे तो घेऊन उचलून घेऊन गेले आहेत त्याच्या आणून आ."

चांदोबा

नंतर लट्ठूसिंह जिवाजीला म्हणाला- "त्याने मला बोडें सोने दिले होते त्याच्या मांड्याला बळी पडून मी हे सर्व पाप केले. मला यंत्रतंत्र शिकवून हा जंगलचा राजा करून देण्याचे वचन पण त्याने मला दिले होते. त्याला या ताडपत्राच्या ग्रंथाची गरज काय? यात कोणते गुपित आहे. मला सांगतील का?"

"हा प्रश्न तू विचारू नयेत. या शिष्या त्यात कोणते गुपित आहे हे मलादेखील ठीक ठीक माहीत नाही. तू त्या गोष्टी विषयी चवकशीत सोडून दे. तो पुजारी या प्रदेशात सोकळेपणे हिंदू लागला व नंतर ब्रह्मपुत्रेच्या स्त्रोथात हिंदू फिरू लागला तर त्यात धोका आहे. म्हणून त्याला याच जंगलात पकडून ठार केले पाहिजे. तो कोणत्या गुहेत आतां खूपून बसला आहे?" जिवाजीने विचारले.

लट्ठूसिंहने शिखीमुखकडे वळून जिवाजीला विचारले- "तुझ्या शिखीला जवळपासच्या सर्व जंगलाची व डोंगराळ प्रदेशाची चांगली माहिती आहे. शिखी! नंदी डोंगराच्या पायथ्याशी जे ताडा झाडांचे खेव आहे, तुला ते माहीतच आहे. त्याच्या दक्षिणेकडच्या टोकाला एक पांच डोक्यांचे

ताडाचे झाड आहे. त्याचे जे सर्वात उंच डोकें आहे, त्याच्यावर चढून समोर पाहिलेस तर तुला पुजाराची मुद्रा दिसेल. त्या मुद्देच्या जवळपास मागणी काही लहान मोठ्या गुहा आहेत. म्हणून मी गुहा ओळखण्यास हीच एक दरोबर खुष आहे."

"त्या गुहेसमोर पाहारेकरी आहेत का?" शिखीमुखने विचारले.

"गुहेसमोर कोणी पाहारेकरी नाही. पण ताडांच्या झाडांच्या खनात आमचे दोन तीन नाग आहेत. मी त्यांना निरोप सडवितो. ते तुला मदत करतील." लट्ठूसिंह म्हणाला.

Fullscreen

177

26 178

शिखीचा निरोप घेऊन शिखीमुख, विक्रमकेसरी व चार शहर साथी त्या नदी पर्वताकडे निघाले. त्यांच्या जवळ धनुष्य-बाण, तलवार, भाला, बरछी वगैरे दारूने होती. ते नदी पर्वतापर्यंत पोचले तो पर्यंत सूर्य पश्चिमेकडे मळला होता. ताटांच्या शारांच्या वनात पाहारा देणाऱ्या नाग. पाहारेकऱ्यांना त्यांच्या नायकाकडून पूर्वीच मदत देण्यासंबंधी निरोप आला होता. त्या प्रमाणे हे शिखीमुख, विक्रमकेसरी वगैरेना पांच होकी असलेल्या शाळाच्या आराजकळ घेऊन गेले आणि म्हणाले—

“शाळावर चढून पहा. पुजारी गुहेतच आहे. दोन तीन तास झाले की गुहेत वेळपाचारणा फिरत आहे. गुहेत जास्त उजेड नाही. म्हणून तो काप करतो आहे हे बरोबर कळणे कठिण आहे.”

शिखीमुख व विक्रमकेसरी दोघांनी पुढे काप करायचे हे विचार करून असे ठरविले

की विक्रमकेसरीने काही शाखी शारांना बरोबर घेऊन तिकडे जावे. पुजारी रथांना येत असलेले पाहून पळून जाण्या तर शिखीमुखने शाळावरून त्याला बांध मारूनवाचा.

शोड्या वेळानंतर विक्रमकेसरी दोनशेवर चढून गुहेजवळ पोचला तेव्हा गुहेत शाखी शारणी फिरणारी पुजाराची वाकूती आता एकदम उडी मारणार असे वाटले. शिखीमुखला वाटले की पुजारी आता पळण्याच्या विचारात नसावा. त्याने नेम धरून बाण मारला. बाण लागताच गुहेत राहणारी ती वाकूती अस्वलासारणी एकदा मोठ्याने ओरडली.

तो आवाज ऐकून विक्रमकेसरी व त्याचे साथी गुहेकडे धावत निघाले. “पुजारी अस्वळ झाला आहे.” असे म्हणत शिखीमुख शाळावरून खाली उतरला व गुहेकडे धावत निघाला. (पुढील गोष्ट पुढील अंकी)

लीट जमंगलेख

विक्रमाश्विनाने मापला हट्ट सोडला नाही.

तो पुन्हा शाळावरून येला, जेत कांदावर काढून घेतले आणि मनमानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा जेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! तू खरोखरच मर्तुन्वयात विलीन झालेत. परंतु पीर मग सारख्या कर्तृत्ववाणाला असे भयवस्त निघाले तसे तुला न देवी, एवढेच मला वाटते. तुला राणीच्या बेडी कंटाळा येऊ नये म्हणून त्याची गोष्ट सांगतो. लक्षा देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

गणिपूरचे महाराज धुर्योधन दरवर्षी विजयादशमीचा उत्सव मोठ्या घाटामाटाने साजरा करीत. त्यावेळी तलवारीचे हात, मस्तकबद्ध व धनुष्याचा यां प्रतिस्पर्धा होत. या प्रतिस्पर्धेत माग घेण्यासाठी दूरदूरच्या देशाचे राजेसुद्धा मनुष्यदेव निपुण लोक येत.

वेताळाच्या गोटी

अष्टमीच्या दिवशी प्रतिस्पर्धाचा कार्यक्रम होई. विजयादशमीच्या दिवशी वक्षिण समारंभ होई. ज्यांना वक्षिणे मिळण्याचे ठरलेले असे त्या सर्वांची राहण्याची व्यवस्था राखा करी. नृत्य, संगीत इत्यादी करमणुकीच्या कार्यक्रमांची खास व्यवस्था त्यांच्यासाठी करण्यात येई. प्रदर्शनात जिकषारे बहुतेक परदेशांतलेच लोक असत.

एक वर्षी तलवारीचे हात करण्यात प्रवीण अशा एका तरुणाने एका मागून एक पांच जणांना जिंकले. त्यांच्या तलवारी मुद्दून जमिनीवर आदळल्या. त्याने चारही बाजूला वृष्टी फिरवून विचारले—“आहे

का आणखी कोणी आपली शक्ती आजमावून राहण्याची तयारी असणारा?”

प्रेक्षकांपैकी एक जण, तोपर्यंत गमत वहात असला होता. हो आपल्या म्यानेतून तलवार उपसून समोर आला. पाच तरुणांना जिकषाच्या तलवारी त्याने आव्हान केले. दोघांच्या तलवारी चमकल्या. पण पहिला वार केल्यावरोवर पांच जणांना जिकषाच्या त्या प्रवीणाच्या हातातली तलवार जमिनीवर आदळली.

रावाने त्या नवीन तरुणाला जवळ ओलावून त्याचे नांव विचारले.

“महाराज! मला गंगेय म्हणतात. काही लोक मला वीर गंगेय या नावाने पण हाक मारतात.” तो तरुण म्हणाला.

“तु कोणत्या देशातला राहणारा?” राजाने विचारले.

“महाराज! मी आपलीच प्रजा आहे.” गंगेय म्हणाला. ते उत्तर ऐकून राजाला फार आनंद झाला. इतक्या वर्षांनी का होईना, आपल्या देशातल्या तरुणाने आपली लाज राखली.

इतर विजयी वीरांवरून विजयादशमी पर्यंत राजाचे आतिथ्य स्वीकारून व वक्षिण मिळवून तो तरुण आपल्या गावी निघून

गेला. त्या दोन तीन दिवसांच्या अवधीत त्याला राजकन्येची भेट घेण्याचे व तिच्याशी बोलण्याचे माग्य लाभले.

गंगेयने त्या क्षणी आपला पराक्रम दाखविला त्या क्षणापासूनच राजकन्येने त्याला मनातल्या मनात वरले होते. तिने आपल्या एका हुशार सखीला गंगेयचा मानस जाणण्यासाठी नेमले होते. सखीने परत या शब्दात गंगेयचे वर्णन केले— “त्याच्या मनात दुष्काशिवाय इतर कोणा मुलीचा विचार आलेला नाही.”

ते वळत्यावर राजकन्येला आनंद झाला. विजयादशमीच्या दिवशी सर्व नोकर इनाम वेग्यासाठी राजवाड्यात आले त्यात एक घोबीण पण आली होती. राजकुमारीच्या हातचे इनाम घेत तिने हळून विचारले— “राजकुमारी! चोरांच्या सरदारांचा मुलगा गंगेय, राजवाड्यात वारंवार कां हो येतो?”

राजकुमारीने चकित होऊन विचारले— “चोरांच्या सरदाराचा मुलगा! कोण?”

“तो! तो तरुण वीर गंगेय! तो शहरा बाहेर एका जुन्या किल्ल्यात राहतो. त्याचे कपडे पण मीच बुते.” घोबीण म्हणाली.

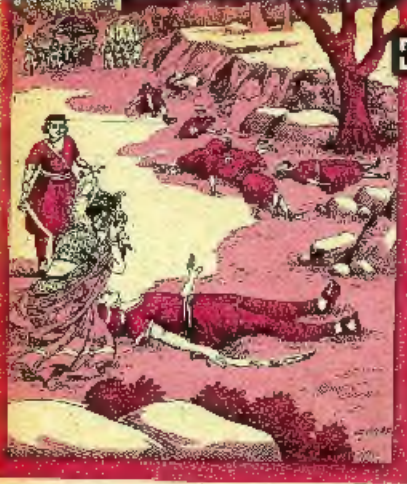

राजकुमारीला डोळ्यासमोर काळोखी आल्यासारखे झाले.

“कोणाजवळ हे सर्व काही बोलू नकोस. ज्या तो स्वतःच जाईल निघून आपल्या गावी.” राजकन्या म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशी गंगेय, रावाने दिलेले वक्षिण घेऊन आपल्या घरी निघून गेला. त्याला राजकुमारीचे वर्णन झळले नाही. तशी संप्रीच मिळाली नाही.

राजकुमारी मनातल्या मनात गंगेयची आठवण काढून एकांतात रडू लागली. त्याच्याशी खंयच्यावे असे मनापासून वाटत असतही त्यासाठी तिने काही प्रयत्न केले

होक देणार नाही. तुला ठार करून भी राजकुमारीला घेऊन जाण्यासाठी धावलो आहे." गांगेय म्हणाला.

युवराजाला राग आला. तो आपल्या सैनिकांना म्हणाला—"पाहता काय? या भामट्याला ठार करा.

युवराजाचे गीस अंगरक्षक गांगेयवर तलवारी उपसून धावले. परंतु कित्येक नसमी होऊन जमिनीवर पडले. युवराज रबातून खाली उतरला व त्याने पाठीमागून गांगेयच्या पाठीत खंजीर ओसकला.

राजकुमारी हे खर्च रणाल बसून रहात होती. गांगेय जमिनीवर इडल्यानंतर ती रधातून खाली उतरून बाकी व त्याचे डोकें आपल्या मांडीवर घेऊन रडू लागली. गांगेयने एकदांच राजकन्येकडे घेमाने पाहिले व म्हणाला—"तुझ्यासाठी मरण झाले मायेसाठी जास्त आनंद तो कशात मिळणार?" इतके म्हणल्यावर त्याचे डोकें फिरले.

इतका वेळ युवराज ते सर्व दृश्य पहात होता. त्याने राजकुमारीला खंजीर भोसकून ठार केले. राजकुमारीने गांगेयच्या देहावर आपले शरीर टाकून प्राण त्याग केला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—"राजा! मला एका गोष्टीची शंका वाटते.

गांगेयने दुस्साहस करून आपला जीव भोसकात टाकला. पण राजकन्येने आपल्या विवाहवर असे कां उदार व्हावे. गांगेयने प्रेम राजकन्येवर स्वतःच्या प्राणापेक्षा जास्त होते. परंतु राजकुमारीचे तितकेच प्रेम त्याच्यावर होते का नाही, हे सांगता येणार नाही. कारण वडिलांनी ज्याच्याशी लग्न करून दिले त्याच्याशी संसार करायला ती तयार झाली होती. मग तिने असे बागून स्वतःच्या जीव भोसकात कां टाकला? याचे उत्तर माहीत असून ही तू दिले नाहीस तर तुला माहीतच आहे की दुष्ट्या डोक्याची खंभर डकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

ते ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला—"राजकुमारीचे प्रेम गांगेयवर कमी होते असे माहीत म्हणता येणार. गांगेयने राजकुमारीवरच्या प्रेमासाठी मोठा त्याग केला असे ही म्हणता येणार नाही. तिने गांगेयशीच

लग्न करून देण्याचा हट्ट धरला असता तर तिच्या वडिलांच्या कुळाला कलंक लागला असता. कारण गांगेय पिढिजात लुटेरा व डाकू होता. म्हणून राजकुमारीने तिच्या वडिलांनी ज्याच्याशी तिचे लग्न करून देण्याचे ठरविले त्याच्याशी ती लग्नाला तयार झाली. तिचा पति वीर नव्हता हे पण तिला माहीत नव्हते. परंतु गांगेयने त्याला अडवून आख्यान केले तेव्हा तिला तिचा पति खर नाही हे कळले. कारण त्याने आपल्या सैनिकांना गांगेयला ठार करण्यास पाठविले व ते हारणार हे पाहून पाठीमागून वार करून त्याने गांगेयचा वध केला. अशा कापुरुष पुरुषाची पत्नी म्हणून बाबुल्य कंठण्या पेक्षा एका वीर पुरुषाची प्रेयसी म्हणून मरणे तिला अ्येस्कर वाटले."

अशा प्रकारे राजाचे मौन मंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व साडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

प्ररोपकारी गोपाळ

गोपाळने काही दिवसांपूर्वी गावाबाहेर थोडी जमीन विकत घेतली त्याच्या आईने व बायकोने त्या जमीनीत भाजीचा मळा लावला तर चांगल्या फायदा होईल असे सुचविले. गोपाळला पण तो सल्ला पसंत पडला परंतु भाजीच्या मळ्यावर पैसे मिळविण्याचा विचार त्याच्या मनाला शिवला नाही, ग्रिबाना भाजी वांटता येईल असा विचार केला.

त्याने जमिनीच्या चारोबाजूला खांगले कुंपण करून घेतले, विहीर खणली आणि चांगी, भेंडी, गोपाळा, दोडकी, पडवळ वगैरे भाज्या लावल्या काही दिवसांनी खूप भाजी मिळू लागली. बरासाठी लागे तेवढी ही बरत ठेवून घेई आणि बाकी शेजार पाजारच्या लोकांना व घरी येऊन रागणाऱ्यांना वांटून टाकी.

त्याच गावी रंगनाथ नावाचा एक मनुष्य राहत असे तो रोज गोपाळकडे येई व कोणती तरी एक भाजी मागून घेऊन आई त्याला गोपाळच्या उदार स्वभावाची चांगली ओळख होती एकदा तो एक मोठी टोपली घेऊन सरळ मळ्यात आला व टोपली दाखवून म्हणाला "अहो गोपाळराव! काय सांगू, आज माझा बरी पाहुणं आले आहेत व निदान दोन एक आठवडे तरी राहणार आहेत म्हणून थोडी वास्तव भाजी मागसला आलो आहे "

"बरं त्यात काय मोठे से? जास्त घेऊन जा." गोपाळ म्हणाला.

रंगनाथ भाजीची टोपली घेऊन सरळ बाजारात गेला आणि सर्व भाजी दोन स्वये घेऊन विकून टाकली.

त्या दिवसापासून तो रोज टोपलीवर भाजी घेऊन बाजारात जाऊन विकून पैसे मिळवू लागला. कधी कधी रंगनाथ भाजी

घेऊन गेला म्हणजे गोपाळला स्वतःच्या बरासाठी पण भाजी उरत नसे. तरी गोपाळला त्याचे काही वाटचे नाही रंगनाथ माझ्या बाजारात नेऊन विकत असेल हे त्याच्या गावीही सध्या.

परंतु काही दिवसांनी गोपाळच्या बाय-कोच्या कानावर कुणकुण येऊ लागली. शेजार पाजारच्या बांधका येऊन विला-

"विचार लागल्या, भाजीचा व्यापार कसा काय चालतो? पुष्कळ फायदा होतो ना?"

व्यापार? आम्ही नाही बुवा भाजी विकत हे सर्व काय विचारता तुम्ही? लक्ष्मीने धकित होऊन विचारले.

"अहो गोपाळराव नसतील विकत स्वतः, पण रंगनाथाच्या हाती रोज बाजारात टोपलं भरभरून भाजी विकतात की." एक वाई म्हणाली.

खेवटी लक्ष्मीने नवऱ्याला विचारलेच- 'तुम्ही रंगनाथाच्या हाती बरोबर बाजारात भाजी पाठवता म्हणे, शेजारच्या सर्व बायका सांगत होत्या."

गोपाळला असल्या सौटभानाट्या गोष्टी ऐकायची संभव नव्हती. बायकोला त्याने समजावून सांगितले की त्या विचाराच्या बरी पाहुणे आले आहेत व दोन आठवडे झाले तरी हलायचे ताव काहीत नाहीत

तरीच विचारा, माझ्याकडे येऊन त्यांच्या साठी आणी मागून घेऊन जातो. गावाच्या लोकांना दुसरा धंदा नाही त्यांच्या बोलण्यावर मुळीच विस्वास करू नकोस

एकदा रंगनाथ भाजीचे टोपले घेऊन बाजारात जात होता. पाय सरकला आणि खाली पडला. पाय मुरगळला म्हणून त्याने आपल्या दहा वर्षे वयाच्या मुलाला भाजी घेऊन बाजारात जायला सांगितले

मुलगा त्याला कडल दाला रंगनाथाने कोणती भाजी कोणत्या विकायला सांगितल्या आहेत" मुलगा भाषाने विकायची हे सांगितले नंतर म्हणाला.

टोपली त्याच्या डोक्यावर ठेवून त्याला बाजारात पाठविले

रंगनाथाचा मुलगा अर्ध्या वाटेवर गेला असेल नसेल, त्याची भात दुखू लागली. सधोर एक मनुष्य उभा दिसला त्याला हाक मारून त्याने टोपले खाली उतरायला हल लावायला सांगितले.

तो मनुष्य दुसरा तिसरा कोणी नसून स्वतः गोपाळच होता. टोपले खाली उतरवीत त्याने मुलाला विचारले--"हाळ! तू इतकी मोठी टोपली डोक्यावर घेऊन कगाला रे जातो आहेस. घरी कोणी मोठे माणूस नाही का?'

"माझ्या नावांचा पाय मुरगळला म्हणून मीच सर्व भाज्या बाजारात नेऊ आहे का विकायच्या आहेत हो!" मुलगा म्हणाला.

'ही एवढी मोठी टोपली बाजारपर्यंत नेलीस तर तुझी आन मुरगळून जाईल त्याची काय घाट? केवढ्याला विकणार आहेस तू या सर्व भाज्या? मी घेतो विकत सगळ्या." गोपाळ म्हणाला

"माझ्या वडिलांनी दोन रुपयाला विकायला सांगितल्या आहेत" मुलगा भाषाने विकायची हे सांगितले नंतर म्हणाला.

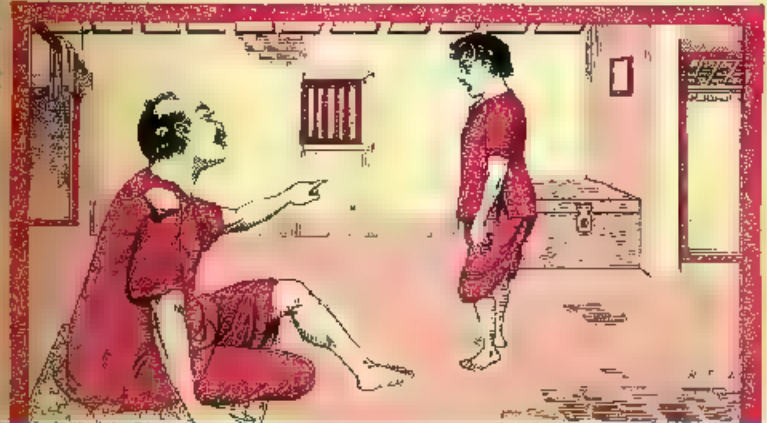
तरमेग मा दना दान रुपय" चले माझ्या घरी" असे सांगून गोपाळने स्वतः ते दोनकं डोक्यावर उचलून घेतले. रंगनाथाच्या मुलाला घरी गेल्यावर टोपली बरोबर दोन रुपये देऊन पाठवून दिले.

मुलाने घरी गेल्यावर बापाला दोन रुपये दिले व म्हणाला--'वाटेतच एक सद्गृहस्थ भेटले व त्यांनी सर्व भाज्या विकत घेऊन दोन "रुपये दिले." कोणो धर्मात्मा असल्या!" असे म्हणत रंगनाथाने देवाचे आभार मानले

दुसऱ्या दिवशी रंगनाथाच्या पायाला सूज आली. आपल्या मुलाला हाक मारून तो

म्हणाला--"हे पहा, गावाबाहेर गोपाळ रावांचा मळा पाहिला आहेस का? तेथे घेऊन जा ही टोपली आणि मी पाठविले आहे म्हणून सांग ही लहान टोपली भर भाजी बाजारात जाऊन वीक. एक रुपया घेऊन ये मोठे टोपले उचलवणार नाही तुला."

रंगनाथाचा मुलगा लहान टोपली घेऊन मळचात गेला. तेव्हा गोपाळ झाडांना पाणी घालीत होता. मुलगा त्याच्या पाठी मागे उभा राहून म्हणाला--"काका! माझे बडील रंगनाथ धानी मला भाज्या घेऊन गायला पाठविले आहे

गोपाळने भागे वळून पाहिले व म्हणाला-
“तूच होय।”

काल त्याच्याकडून भाजी विकत घेणाराच
समोर उभा आहे हे जेव्हा मुलाने पाहिले
तेव्हा त्याने दोपटी, तेथेच टाकली व
घरी पळून गेला.

“अरे, आंब उरा! ऐक मी सांगतो
ते ” गोपाळ म्हणतच होतार, मुलाने पागे
वळून सुडा पाहिले नाही.

घरी पोचल्यावर बापा ठाकीत तो
बापाला म्हणाला-“अहो बाबा! काल
माझ्याकडून भाजी घेऊन दोन रुपये दिले
ते गोपाळरावांनीच त्यांना आज मळघात
पाहिले व मी पळून आलो.”

रंगनाथाची लबाडी उघडकीला आली.
गोपाळला आता कोणते तोंड दाखवायचे?

इतक्यात गोपाळ स्वतःच तेथे आला
म्हणाला-‘काय रे रंग्या! तुझा पाय
मुरगळला आहे म्हणे, आता पाय कसा

काय आहे? घरी आलेली पाहुण मंडळी
सर्व निघून गेली वाटते?’

रंगनाथ लंगडत पुढे आला व त्याने
गोपाळचे पाय बसून झमा मागितली
म्हणाला-“मी मूख, म्हणून तुझ्या सारख्या
उपकार कत्यांना असे फसविण्याचा प्रयत्न
केला.”

“काही हरकत नाही रे! गरिबी
माणसाकडून काय काय करवीत नाही?
यगपुढ माझ्या बगोचे काम तूच पहा!
मळघात भाजी पाला लाव व स्वतःचा व
कुटुंबाचा उदर निर्वाह त्यावर भागवता
आला तर पहा,” गोपाळ म्हणाला.

त्या दिवसापासून रंगनाथ गोपाळच्या
मळघात काम करू लागला. दररोज तीन
रुपयांची भाजी तेऊन बाजारात विकी
एक रुपया स्वतःची मजुरी म्हणून ठेवून
घेई व दोन रुपये गोपाळच्या घरी लक्ष्मीला
नंऊन देई.

लख मोलाची गोष्ट

उज्जयिनी नगरीत वरुणभन नाथक एक
गृहस्थ रहात असे त्याच्याकडे थोडी
जमीन होती तो दुसऱ्यांची पण कामे करून
थोडे पैसे मिळवी तो इतके काम करी व
मेहनत करी पण जी मिळकत होई ती सर्व
थोटा-थोटासाठी खर्च होऊन जाई हातात
काही शिल्लक रहात नसे ह्याचे त्याला
फार वाईट वाटे तो आपल्या बायकोला
पण पारंपार लागे- वडूतोक मला वाचवी
अपाधीच मराने लागणार.”

देव ठवील तसे रहावे, असे उषे
मानून घेण्यात काय अर्थ आहे?” बायको
वसुमती म्हणं

एकदा त्याच्या घरी एक पाहुणा आला.
वसुमतीने त्याला जेवामला वाढले इकडेच्या
तिकडेच्या गप्पा चालू असता वरुणभन
म्हणाला-‘शेवटी मागे काही राखून ठेवल्या
शिवायच मी ‘राम’ म्हणणार.”

ते ऐकून पाहुणा म्हणाला-‘मी हात
पाहतो दाखवता का हात तुमचा? तुमच्या
भाग्यात काय काय लिहिले आहे, ते मी
सांगतो पणुष्याने वरुणभनचा हात पाहिला
व म्हणाला-‘तुम्ही व्यर्थ काळजी करता
आहां तुमची वाय रेला तर उज्वल आहे
होय, थोडी उशिरां मुरू होते आहे
पुढल्या महिन्यापासूनच काही पालट झालेला
दिसेल.’

“मी या गोष्टीवर विश्वास करू
म्हणता?” वरुणभनने विचारले.

“मी जे सांगतो ते कोणाला खूप करण्या
साठी नाही सांगित आयुष्याची दोरी असे
पर्यंत तुम्ही दोन रुख रूपचे वाचवणार
आहात” तो पाहुणा म्हणाला

वरुणभन जीवनात हुताश झाला होता.
म्हणून त्याच्या पाहुष्याने हात पाहून जे
भविष्य सांगितले त्यावर त्याचा मुळीच

विश्वास बसला नाही परंतु एक परिहत्या-
नंतर खरोखरच त्याची प्राप्ती वाढली
पूर्वी दररोज फक्त एक रुपयाची प्राप्ती
होती ती वाढून आता दोन रुपये झाली
वरुणश्रवला थोडी माया वाटू लागली
आता त्याचे बिल प्रसन्न राहू लागले
त्याच्या मिळकतीतून जी शिल्लक राहिली ती
तो एका ठबोत संभाळून ठेवू लागला परंतु
बसुमतीच्या मनात कसली तरी काळजी
वाढत चाललेली दिसली ती रोज इथी
उधडून पैसे मोडू लागली

काही वर्षे लोटली एक हुशार कारागीर
परवेशानून आला. तो फार गरीब होता

तो उज्जयिनीला चांगली मिळकत होईल या
आशने आला होता. उज्जयिनीच्या राजाला
भेट देण्यासाठी तो एक सुंदर मूर्त घडवून
घेऊन आला होता परंतु त्याचे मळकं व
फाटके कपडे पाहून पाहारेकऱ्यांनी त्याला
राजवाड्यात प्रवेश दिला नाही एवढेच नव्हे
तर त्यांनी त्याला दूर धुडकावून लावले. तो
कारागीर अगदी हताश होऊन वरुणश्रवच्या
घरासमोर येऊन उभा राहला वरुणश्रवने
त्याला प्रेमाने घरात बोलावले व आघोळ
करून मायला सांशिताने नंतर त्याने त्याला
स्वच्छ कसंब अंगात घालायला दिली. त्याला
आपल्या बरोबर जबाबला बसायला

मागितल जवणसाण आटांपल्यावर त्या
कारागिराने आपल्या पिशवोतून एक सुंदर
मूर्त काढून वरुणश्रवला दाखविली
असली कारागिरी आमच्या महा-
राजाना फार आवडून तुझ्या हाताचे ह
कसब पाहून महाराज तुझी पाठ सोपटली
व तुला मोठे बक्षिस पण देतील मी त्याची
व्यवस्था करतो वरुणश्रव म्हणाला
‘एवढे काम कलंत तर मी आजन्म
आपला गृही होईन एवढेच नव्हे तर ज
यक्षित मिळेल त्याचा अर्धा वांटा तुम्हांला
देईन त्यात मला आनंदच होईल’ तो
कारागीर म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी वरुणश्रव त्या कारागिराने
नवीन काढली मूर्त बरोबर घेऊन राजाच्या
दर्शनाला निघाला त्या दिवशी राजाचे
दर्शन होण्यास मुळीच नास झाला नाही
वरुणश्रवने राजाला कारागिराने करून
आणलेली मूर्त दाखविली व म्हणाला-
“महाराज! ही मूर्त घडवणारा एक परदेशी
कारागीर आहे कालच आपल्या दर्शना
साठी आला होता पण तो आहे गरीब
त्याचे मळकं व फाटके कपडे पाहून पाहारे-
कऱ्यांनी त्याला राजवाड्यात येऊ बिले
नाही मी त्याच्या वतीने त्याची ही नळा
आपण पहावी अशी विनंती करीत आहे

त्याच्या वनीने श्री हे थोडे वाडस केले त्याबद्दल क्षमा करावी”

राजा श्री मूर्ते पाहून इतका खूष झाला की त्याने त्या कारागिराला एक लाख नक्षिब दिले व त्या मूर्तीची किंमत एक लाख एकूण दोन लाख रुपये दिले.

राजाने अधिकारी दोन लाख रुपये घेऊन वरुणधवच्या घरी आले ते इनाम पाहून कारागिराच्या डोळ्यातून आर्तदाभू आले तो वरुणधवाला म्हणाला-“हे वक्षिब मला तुमच्या प्रयत्नाने मिळाले आहे. म्हणून मातल अर्धा वांटा तुमचा. हा घ्या.”

वसुमती धावत पुढे येऊन म्हणाली-“एक लाख नाही, फक्त अर्धा लाखच घ्यावेत तेच पुरेस.”

वरुणधव व कारागीर वसुमतीला धावरलेली पाहून चकित झाले.

“एक लाख रुपये घ्यायला कां भितरे?” वरुणधवने आपल्या बायकोला विचारले

“त्या पाहण्याने तुमचा हात पाहून काय सांगितले होते ते विसरलात वाटते. तो म्हणाला होता की आयुष्याची दोरी तुमच्या मात तुमचाजवळ दोन लाख रुपये जमा होतील तुमच्या जवळ कधी दोन लाख रुपये जमा होऊ नयेत याची काळजी मी वाळगली पाहिजे. प्राणपंक्षा घन अधिक सोलवे आहे का? मला वा घनाचा मोह नाही. त्याहुन थोडे घन लोका तिचा पत्नी आहे” वसुमती म्हणाली

वसुमती जे म्हणाली ते कारागिराला एका नीतिसूक्तासारखे वाटले. त्याने राजाकडून मिळालेले घन गोर गरिबांना वांटून टाकले. त्याला स्वतःसाठी जंबडं अन्नादत्तक नाटले तेजवेच त्याने ठेवून घेतले.

वरुणधव व वसुमतीने पण घन जमा करून ठेवण्याचा नाव थोड्या त्यांचे पुढील आयुष्य मुखाचे झाले.

हारून जिंकला

मुवर्णपुत्राचा पुवराज विक्रम हा फार सुंदर होता जवळ पासच्या राज्यांच्या राज-कन्या त्याला सांगून येऊ लागल्या त्या राजांपैकी कित्येक जवळचे नातेवाईक मित्र किंवा पराक्रमी पण होते.

त्या सर्वांशी सलोखा कायम रहावा व त्याच्या निमित्त विगुष्ट नाव नसे या हेतूने विक्रमने एक युक्ति केली त्याने एक पत्र प्रत्येक राजाकडे पाठविले त्या पत्रातला मजकूर असा होता :-

‘माझ्याशी समत करण्याची इच्छा असलेल्या राजकुमारीने तिला वाटेकडे तीन प्रश्न मला विचारावे त्या पैकी मी एकाचा प्रस्नाचे उत्तर देऊ शकलो नाही तर मी तिच्याशी लग्न करीन.’

हे पत्र थोडे विचित्रच होते तरी कित्येक राजकुमारी त्याने आपल्या भाग्याची परीक्षा करून पाहण्याची इच्छा उत्पन्न

झाली जनेक राजकुमारींनी पुष्कळ विचार करून प्रश्न थोडके व पुवराजाकडे पाठवून त्याच्या स्वागतास त्या तयार असल्याचे कळविले

विक्रमने प्रत्येक राज्यात पाळी पाळीने जाऊन राजकुमारींना पाहिले. पण त्याला एक देखीस वस्त पडली नाही. त्याच्या प्रस्नाचे काही तरी उत्तर देऊन व ‘मी हारलो नाही’ असे सांगत तो दुसऱ्या राजकुमारीकडे जाऊ लागला

अशा तऱ्हेने राजकुमारींना उत्तर देत विक्रम नंददेशाला आला. नंददेशाची राज-कन्या चंद्रिका हिने पण त्याला बोलावणे पाठविले होते. चंद्रिकेला पाहताच ती त्याला पसंत पडली. तिच्याशीच लग्न करावयाचे त्याने आपल्या मनाशी ठरविले

राजकुमारी तीन प्रश्न विचारण्यासाठी जेव्हा त्याच्या समोर येऊन बसली तेव्हा

विक्रम तिला म्हणाला—“संकोच करण्याने कारण नाही. कठिणतः कठिण प्रश्न विचारलाच तरी चालेल.”

राजकुमारीने पहिला प्रश्न विचारला—“मातवाला पूर्णत्व, परिपूर्णत्व व संपूर्णत्व कसे लाभेल?”

“लघ्न सास्यावर पूर्णत्व विद्या, बुद्धि व लोकानुभव यांच्या योगे परिपूर्णत्व आणि मृत्यू आल्यावर संपूर्णत्व लाभते” विक्रम म्हणाला.

‘दुसरा प्रश्न, धन व अविकार यांच्या-योगे कोणती वस्तू होणं अवश्यक? चंद्रिकेने विचारले

‘तशा अनेक वस्तू आहेत, पण मी फक्त एक दोन वस्तूंचाच उल्लेख करतो. काढलेले दूध परत स्वस्याची पाठविणे अक्षतय. शिवनलेल्या भाताचे तांदूळ करून दाखविणे अक्षतय.” विक्रम म्हणाला

“शेवटचा प्रश्न मूलोशी काम पडले तर माणसाने काम करावे?” चंद्रिकेने विचारले

विक्रमने त्याचे उत्तर दिले नाही तो यौन पणे जागच्या जागी बसून राहिला चंद्रिकाच्या राजाला वाटलं की त्याच्या मुलीने पैज जिंकली. म्हणून तो ‘आता माझ्या मुलीशी लग्न केल पाहिजेस असे म्हणाला विक्रमने नकार दिला नाही

विवाह झाल्यानंतर चंद्रिकेन पतीला विचारलं— मी तिसरा प्रश्न विचारला त्याने उत्तर तुम्ही का नाही दिलंत? व द्वार का मान्य केलोत?

‘तुझ्या प्रश्नाचे उत्तर मी दिले होतं. त्या प्रश्नाचे उत्तर आहे मीन राहणं ने उत्तर तोंडाने देण्याऐवजी मी संकेत रूपे विले त्याचा फायदा असा झाला की तुझ्याशी माझे लग्न होऊ शकलं.’ विक्रम म्हणाला

डासमार बहादूर

आंध्र प्रांतात विजयनगर नावाच्या एका गावी रामेया नावाचा एक बघळी रहात असे. रामेया हुशार होता परंतु त्याला शिक्षण बरेचे मिळाले नव्हते म्हणून त्याच्या कुशाग्र बुद्धीचा काही उपयोग झाला नाही त्याचा बाप मुलाच्या लहानपणीच जगाचा निरोप घेऊन निघून गेला. आई नेहमी आजारी असे. म्हणून कुटुंबाच्या पोटापाण्याचे सर्व ओझे रामेयावरच येऊन पडले. तसा ती खरिपाने हुष्टपुष्ट होता. कोणासमोर काही बोळायला तो कधी थाबरत नसे

त्याला विसाचे वर्षे लागले तोपर्यंत सर्व बघळी “डासमार बहादूर रामेया” या टोपण नावानेच त्याला ओळखत. कारण अस मारण्यात त्याला यंमत वाटे.

त्याच सुमारास विजयनगरम् नजीकच्या अरण्यात एक वाघ आला तो रोज एक

दोन बकऱ्या किंवा मेंढरे मारून साई. विजयनगरमुष्का जमीनदाराने दोन तीनदा त्या वाघाच्या शिकारीचा प्रयत्न करून पाहिला. पण वाघाला डार करणे अवश्यक वाटून त्याने दबडी पिटावली की जो कोणी वाघाला डार करील त्याला मोठे हुनाम भिले जाईल

बबडी ऐकून रामेयाच्या भिचमडळीती त्याला बटवत विचारले—“अहो डासमार बहादूर! त्या वाघाला डार करून ‘शमशेर बहादूर’ का नाही होत?”

मित्रांनी बटवा केली खरी पण रामेयाने मनातल्या मनात त्या वाघाला डार करण्याचे ठरविले व रामी फक्त आईला सांगून राजवाड्याकडे गेला. फाटकावर पाहरेकरी होते. त्यांनी त्याला अडवून विचारले—‘कोणरे तू. आणि राजीच्या वेळी येण्याचे कारण?’

“होय महाराज! ते मला माहीत आहे मी गरीब आहे. पोतभर खावला न मिळाल्याने अंगल श्रमती उरली नाही आठवडाभर चांगले खावला प्यावला मिळाले तर त्या एका बाघालाच काम त्याच्या सारख्या व्हा बाघांना ठार करील, रामेया म्हणाला

राजाने त्याच्या शेंवणात्याच्याची व्यवस्था करून दिली

एक बकरा व तीन खेर दुध त्याला रोज मिळू लागले, रामेया नियमित पणे कसरत करू लागला व रस्त्याला बकप तेवढे खाऊ लागला

एक महिना झाला तरी रामेया जंगलात जाण्याची गोष्ट काढीना राजाने त्याला बोलावून विचारले तेव्हा रामेया म्हणाला-“मला एक बंदूक, दहावीस गोळ्या, साण्या पिण्या पदार्थ व थोडे पैसे या. मी जानच बापाच्या सगळ्याला जंगलात जातो” त्याने जे काही मागितले ते राजाने त्याला दिले

रामेया कोणत्या काही सांगितल्या शिवाय सरळ आपल्या घरी गेला व आईला म्हणाला-“आई! परगावी फायने आहे जायची तयारी कर”

आईने जाण्याची तयारी केली, दोघ सामान घेऊन निघाले, रामेया राजाने दिलेली बंदूक, फटकार व कुन्हाड घेऊन निघाला दोघांनी रात्रभर जंगलात एका झाडावर चढून रात्र काढायची ठरविले त्याप्रमाणे एक मोठे वडाचे झाड पाहून रामेयाने आपल्या आईला एका फांदीवर चढवले व बंदूक वगैरे सामान वगैरे झाडावरच नीट बांधून ठेवले, नंतर स्वतः एका फांदीवर चढून बसला.

रात्री सोसाट्याचा वाटा सुटला आणि ईशबोग अंसा की रामेया बसला होता त्या वडाच्या झाडाखाली बाघ येऊन उभा राहिला. रामेयाने बाघाला पाहिले व त्याची पांचवर बाराण असली. त्याच वेळी ज्या मडक्यात रामेयाच्या आईने भात शिजवून आणला होता त्या मडक्याची दोरी संयोगवश तुटली व मडके बाघाच्या डोक्यावर आदळले, बाघाला त्या आकस्मिक

आघाताने बिरिगिरी आल्यासारखे झाले. रामेयाला बंदूक घ्यावीसे वाटले व त्याने बाघाला बारण्यासाठी बंदूक उचलली, पण त्याच वेळी त्याची आई शोक जाऊन बाघावर आदळली. त्या सर्व अनपेक्षित प्रसंगामुळे बाघ घाबरून पळू लागला व जवळच्या एका कोरड्या व पडक्या विहिरीत भाऊन पडला, तेथून तो मोठमोठ्याने ओरडू लागला

त्याच सुमारास उजाडू लागले रामेया झाडावरून उतरून विहिरी जवळ गेला व गोळी मारून त्याने बाघाला ठार केले. नंतर ती जवळच्या गावी जाऊन एक जैलगाडी घेऊन गेला गाडीत बाघाला घालून विजयनगरमला परत आला.

राजाला बाघ ठार झाल्याचे कळले तेव्हा तो बाघ पाहण्यासाठी आला त्याने रामेयाला व त्याच्या आईला मोठे इनाम दिले तेव्हा पासून लोक त्याला ‘शमशार वहादुर’ म्हणू लागले.

मी बाघाला ठार करण्यासाठी आलो आहे मला महाराजांना भेटायचे आहे’ रामेया म्हणाला ते ऐकून पाहारेकऱ्यांना थोडे आश्चर्यच वाटले व ते त्याला महाराजाकडे बोलावून घेऊन गेले. तेव्हा रामेया हात जोडून म्हणाला-“महाराज! लोक ‘शमशार वहादुर’ म्हणून माझी मित्र थंडळी माझी बट्टा करतात. पण बाघाला ठार करून दाखविण्याची माझी इच्छा आहे”

‘अरे होय! पण बाघ तर जंगलात आहे त्याला ठार करायला जंगलात गेले पाहिजे!’ राजा म्हणाला

प्रतिज्ञा-पालन

आनंदपूरच्या महाराजांना चार राण्या होत्या. प्रत्येकीत एक विशेष होते. एकीचे केस सुंदर होते तर दुसरीचे नाक सुंदर होते. तिसरीचे डोळे सुंदर होते तर चवथीचे पाल सुंदर होते. राजाचे चौथीवर सारखेचम होते चौथींना मुलं पम होती

एकदा राजा आपल्या सुंदर दोळे असलेल्या राणी बरोबर राजवाड्याच्या गल्लीवर फिरत होता. एक पक्षी उडत जवळ येत होता. राजा त्याच्याकडे लक्षपूर्वक पहात होता. "त्या कावळ्याकडे इतके ध्यान देऊन पाहण्याचे कारण? काय तबळ वाटले त्यात महाराजांना? तो तर कुसुप काळा पक्षी आहे." राणीने राजाला विचारले.

"तो कावळ्या नाही वाटत मला, गच्छ पक्ष्यासारखा वाटतो आहे." राजा म्हणाला.

"तो तर कावळ्या आहे चंभर टप्के! गच्छ काढून असणार?" राणीने विचारले.

"गच्छच आहे, राणी! तो जवळ आल्यावर पडेल खात्री तुम्ही!" राजा म्हणाला.

"तो कावळ्या निघाला नाही तर भी वनवास करायला तयार आहे, सपथ घेऊन सांगते. पण कावळ्या निघाला तर महाराजांना वनवास करावा लागेल! आहे कबूल?" राणीने विचारले.

राजा स्मित करून म्हणाला—"कबूल!" थोड्या वेळाने पक्षी जवळ आला तेव्हा राजा म्हणाला—"राणी सुनयना! पहा, तो गच्छ पक्षीच निघाला ना? पटली खातरी? तुझे डोळे किती सुंदर आहेत, परंतु त्यांना थोडे कमीच दिसते. भाईत अशी प्रतिज्ञा करणे बरोबर नाही. तू हारलीस व मी जिंकलो." असे सांगून राजा गल्लीवरून खात्री उतरून आला.

त्या वेळी बराच पाळलेला पोपट दुरून सर्व एकट होता. राजा निघून गेल्यावर जवळ

घेऊन राणीला म्हणाला—"राणी साहेब! पैज हारलात ना?" आणि उडून गेला.

पैज हास्यामुळे तो एक क्षणभंगूत बनून तिसरी राणी मनातल्या मनात दुःखी झाली. तो पोपट इतर राण्यांना सर्व जाऊन सांगणार अशी भीती पण तिला वाटू लागली. म्हणून आपल्या दोन भवें बयाच्या तेजस्विनी नांवाच्या मुलीला राजवाड्यात सोडून तिसरी राणी कोणाला काही सांगितल्या शिवाय फक्त एका दासीला बरोबर घेऊन जंगलात निघून गेली.

दुसऱ्या दिवशी राणी राजवाड्यात कोठे न आढळल्यामुळे खळबळ उडून गेली. फक्त

राजाला वस्तु स्थिति माहीत होती. राणी आपल्या प्रतिज्ञेप्रमाणे वागली याबद्दल तो मनातल्या मनात तिची दाखायणीच करू लागला. तरी तो इतर सर्वांना उघडपणे सवजावून सांगू लागला. "असे पाबरून काय जाता? ती जरूर स्वतःच परत येईल." राजाला वाटत होते की राणीला हा वनवास फार दिवस मानवणार नाही.

पण राजाने आपल्या राणीला पूर्णपणे ओळखले नव्हते. तिसरी राणी हूप खोल रानात जाऊन एका म्हावारीच्या बराच राह मंगली त्या रातातल्या लोखंडा ती एक गरीब असल्याचे आणि आयुष्यभर त्यांच्या

गावात राहण्यासाठी बाली असल्याचे सांगितले.

तिसरी राणी राजबाड्यातून निवाली त्या वेळी गरोदर होती काही दिवसांनी तिला एक मुलगा झाला त्याचे नाव दिन तेजसिंह असे ठेवले बाली पोचांनी तेका सुधुषा करी.

पांच वर्षे सोडली. म्हणताटी बाळगी व तिचे घर तिच्या राणीलाच मिळाले. तेजसिंहला पांचवें वर्ष लागले होते, म्हणून त्याच्या निवाण्यासाठी व्यवस्था करण्याचे ठरवून राणीने त्याला बासीबरोबर राजधानीत पाठवून एका शुद्धकुलत त्याच्या विद्याभ्यासाची व्यवस्था करून दिली.

तेजसिंह मन लावून अभ्यास करीत असे. बत्ता बिवाळी किंवा स्तर सणवारी तो आपल्या आईकडे येऊन राही आता त्याला तेरावे वर्षे लागले.

एक दिवशी तो नदीवर स्नानाला गेला. त्याला नदीच्या काठावर एक तीन रंगी रत्न दिसले. त्याने ते उचलून आणून आपल्या गुरूला दाखविले. गुरूने ते पाहिले व राज घराण्यात राहण्या योग्य आहे असा विचार करून राजाला नेऊन दिले. गुरूला अशी भीतीपण वाटत होती की यदाकदाचित

कोणी ते आपल्याकडे आढे ही गोष्ट राजाला जाऊन सांगितली तर राजाच्या महात भल-भलता संशय येईल.

राजाने गुरूला विचारले- 'आपल्याला हे कसे काय मिळाले ?

' भास्व शिष्य तेजसिंहाथला नदीकाठी ते मिळाले.

राजा गुरूला शंभर स्रुवर्ण मुद्रा देऊन म्हणाला- 'या तुमच्या माठी आहेत व तुमचा शिष्य पण अशा तऱ्हेचे इनाम मिळविण्यास योग्य आहे त्याला घाळवून घ्यावे '

तिच्या राणीची सुदृढी तेजस्विती सोळा वर्षांनी झाली होती तिच्या लग्नाचा विचार जालू होता तिच्यासाठी उत्तमोत्तम दागिने

करण्याचे काम जालू होते म्हणून राजाने सोनाराला बोलावून ती तीन रंगी मणी घालून एक रत्नहार तयार करायला सांगितले.

तिकडे गुरूने तेजसिंहला सांगितले की त्याला नदीकाठी मिळालेले रत्न राजाला फार आवडले व राजाने मंदीसाठी बोलाविले आहे "

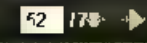
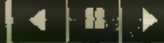
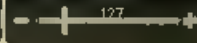
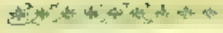
' गुरूवर्य ! एवढे सोडून आपण जे सांगला ते करायला मी तयार बाहे मी आपल्या आईच्या अनुरेक्षेने राजवाड्यात जाणार नाही. आईने परवानगी दिली तर मी जाईन " तेजसिंह म्हणाला

गुरूने, तेजसिंहाने जे उत्तर दिले, ते तसेच्या तसे राजाला जाऊन सांगितले

गुरूबडून तेजसिंहाची आई ज्या गांवी जंगलात रहत असे ते विचारून घेऊन राजाचे शिपाई राजाने जंगलात तिसऱ्या राणीकडे गेले. ते म्हणाले- 'महाराजांनी तुमच्या मुलाला राजवाड्यात बोलाविले आहे तर राजाला भेटण्यासाठी मुलाला

राजवाड्यात जायला परवानगी द्यावी " परंतु तिसऱ्या राणीने बळार दिला म्हणाली- 'आम्ही वनवासी आहो. माझा मुलगा राजवाड्यात पाऊल टाकणार नाही."

शिष्यांनी तिसरी राणी जे म्हणाली ते सर्व राजांना वाजिन सोबितले आणि म्हणाले—“महा’राज! त्या मुलाची आई सामान्य स्त्री नवून एक स्वाभिमानी स्त्री आहे, ती कोठली तरी राणीच असावी!”

राजाला लगेच संशय आला ती सुनयना राणी तर नसेल? राजा तेजस्विनीला घेऊन राणी रहात असे त्या गामी स्वतः गेला. राजाबरोबर पाळलेला तो पोपटपण निघाला.

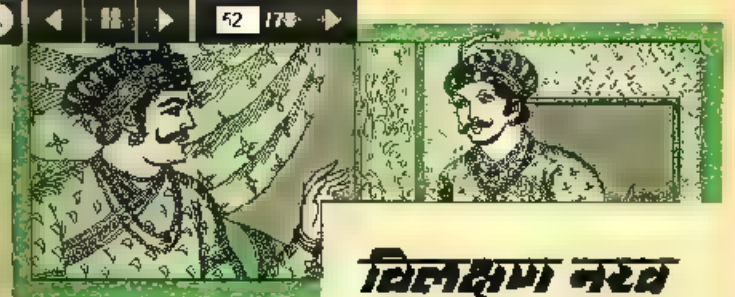
बवबा वर्षे लोटली होती तरी राजाने राणीला लगेच ओळखले म्हणाला— तू तरी किती हुंद्री आहेस? बवदा वर्षे जरूपबास भोगण्याची गरजच काय होती? हा मुलगा तुझ्या हुंदूमुळेच इतके कष्ट सहन करीत राहत्या आम्हांना कळवायचे तरी, आम्हांला पार बिसरून जायचे ठरविले आहेस की काय?” राजाने विचारले

“रानात आल्यावर सहा महिन्यांनी तेजसिंह जन्मला. मीच स्वतः प्रतिष्ठा केली व पैजेत हारले. मग मीच त्को कर ती पाळायला?” राणी म्हणाली

“तू जंगलात जाण्याची प्रतिष्ठा केली होतीस. पण जंगलात राहण्याची प्रतिष्ठा केली तत्कीस अशी वेड्यासारखी काय बोलामेस?” पोपटाने विचारले

“पोपट म्हणतो ते बरोबर आहे आणखी अज्ञता तुझ्या या मुलीचे लग्न डरले आहे तू प्रतिष्ठा पालन आजपर उत्तम प्रकारे निभावलेस आता बरीचल तूच जिंकलीच मी हारलो. मी कळू करतो.” राजा म्हणाला.

सुनयना पतीच्या या शब्दांनी विस्मळून गेली व पतीबरोबर राजबाड्यात परत आली. राजाने तेजस्विनीला राजबाड्यात बोलावून घेतले तेजस्विनीचा लग्नसमारंभ थाटा भाटाने पार पडला व सर्वे सुखी झाले.

विलक्षण नरव

दिल्लीला मोंगल बादशाह अकबर राज्य करीत असता एक राजा बुढात वखमी झाला. त्याच्या बोटाचे नख निघून गेले. वैद्यांनी जनेक प्रकारे मलमपट्टी लावून पाहिळी जखम भरली, पण नखमात्र उगवले नाही.

राजाला फार राग आला. त्याने इरबारातल्या सर्व हुकीम व वैद्यांना कैदेत टाकले आणि राज्यातल्या हुकीम वैद्यांना ताकीद केली की जो कोणी वैद्य राजाचे नख बरे करून दाखवणार नाही त्याला जन्मठप शिक्षा देण्यात येईल. कोणी वैद्य बरोबर औषध देऊ शकला नाही आणि कित्येक वैद्य तुहनात गले, उरलेले सर्व वैद्य राज्य सोडून निघून गेले. त्यामुळे वैद्या-नाच नव्हे तर सामान्य प्रजेला देखील राजाज्ञेचा यास भोगावा लागला. राज्यभर लळबळ उडून गेली.

अकबर बादशाहाच्या कामावर ही गोष्ट गेली. एका मांडलिक राजाने सर्व वैद्यांना बुद्दगात टाकल्याने ऐकून बादशाहाला आश्चर्य बघले. बादशाहाने विस्मळून बोलविले व त्या मांडलिक राजाच्या राज्यातल्या वैद्यांना तुरंगांतून सोडवून प्रजेला सुखी करण्याचा काही तरी उपाय करायला झगितले.

बिरबळ वैद्यांचा वेष्ट धारण करून त्या राज्यात गेला आणि एका श्रीमंत गृहस्थाच्या घरी उतरला. तो त्या घरच्या घन्याला म्हणाला— मी एक वैद्य आहे. राजाच्या वरानाला जाण्याची इच्छा आहे आपण काही व्यवस्था करू शकाल का?”

“अरे वेष्ट लागले आहे की काय तुला? आमच्या राजाने कित्येक वैद्यांना तुरंगात टाकले आहे आमच्या देशात स्वतः ला वैद्य म्हणविणे हाच एक मोठा गुन्हा झाल्यासारखे आहे आणि तू स्वतः व राजाच्या दर्शनाला

कायवे म्हणतो आहेस! माझे ऐकशील तर, त्या राजाला भेटण्याचा नाद सोड!" तो श्रीमंत गृहस्थ म्हणाला

बिरबलाने त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले व स्वतः राजाच्या दर्शनार्थ निघाला. राजाने बिरबलाला त्याहाळून पाहून विचारले- "तू वैध आहेस म्हणतोस?"

"होय महाराज! माझी बरोबरी करू शकणारा अकबर बादशाहाच्या राज्यात कुसरा कोणी वैध नाही." बिरबल म्हणाला.

"असे अखेर तू माझ्या या नोटावरचे नख उगवून दाखव!" राजाने बिरबलाला आपले बोट दाखविले.

"त्यात काय मोठेसे? मी दूर देशातल्या राहणारा आहे. माझ्या जवळ आवश्यक असलेल्या मुळ्या व वनस्पती नाहीत. आपल्या देशात त्या मिळवायची नाही, यला माहीत नाही" बिरबल म्हणाला.

"मी हुकूम सोडला की काय तुला लागणारी इन्ध्रे हजर होतील तुला काय पाहिजे ते सांगशील की नाही?" राजाने बिरबलाला विचारले.

"तुम्हाला मागवून या एका महिन्याच्या आत मागवून दिलीत की पुरे. तो पर्यंत मी इतर सर्व तयारी करून ठेवतो. एका महिन्यातून

जास्त वेळ लागला तर मान मी तयार करून ठेवलेले औषध फुकट जाईल" बिरबल म्हणाला.

'अरे एका महिन्याची काय गरज?' पंधरा दिवसांच्या आत मागवून देती. राजा म्हणाला.

"आणि नाही आली तर?" बिरबलाने विचारले.

'तर मी तू सांगशील ते करीन.' राजा म्हणाला.

उबराच्या झाडाच्या फुलच तयार होत हे राजाला माहीत नव्हते त्याने मंत्र्यांना आज्ञा केली की पंधरा दिवसांच्या आत उबराची फुले आली पाहिजेत.

एक महिना झाला तरी बिरबलाने उबराची फुले मिळाली नाहीत म्हणून महिना संपल्यावर तो राजाला पाठवून म्हणाला- "महाराज! एक निरोप दिला

महिना पुरा झाला आणि उबराची फुले तर अद्याप आलेली नाहीत

राजाने मंत्र्यांना फौजाने घेतले. मंत्र्यांनी सारा दोष आपल्या सैनिकांवर टाकला.

'मग आता काय?' राजाने निराश होऊन विचारले.

"अटीप्रमाणे प्रथम मी सांगतो हे केले पाहिजे. सर्व वैद्यांना कैदेतून सुटका मिळाली पाहिजे. उबराची फुले मिळाली नाही तर मी मागून ते देण्याचे स्वतः महाराजांनीच कंबल केले होते" बिरबलाने राजाने विलंबीत जबाबारी पण आढवण करून दिली.

राजाने सर्व वैद्यांना सोडले. अशा तऱ्हेने बिरबलच्या चापलाळपणामुळे सर्व वैद्यांना सुटका मिळाली. त्यांनी बिरबलाने आमार भानून त्याला थोडासा इनाम करून देऊन राजाला पाठवून म्हणाला- "महाराज! एक निरोप दिला

लंगडे माकड

एका गांवी एक मायलेक रहस असत. आईने मुलाचे फार लाड केले. मुलगा बघात आला. पण त्याला काम बंदा काही पंत नव्हता. माता या मुलाचे पुढं कसे काय व्हायचे, ही एकच एक काळजी आईला वाटू लागली.

एकदा त्यांच्या घरासमोर एक गारुडी आला. त्याच्या अवड एक माकड होते. माकडाकडून तो अनेक कामे करवून दाखवी. त्याने काही आणून घ्यायला सांगितले की ते तो वस्तु आणून देई. कोणाला काही नेऊन घ्यायला सांगितले की नेऊन देई. केरसुणी हातात देऊन केर काढायला सांगितले की केर काढी घेवटी ते माकड हातात एक डबडे किंवा उफ घेऊन सर्वांकडे जाऊन पैसे मागी त्याने त्या मुर्ख मुलाकडे सुद्धा पैसे मागितले. पण त्या मुर्खाने हाताताली काठी त्या माक-

डाच्या पायावर मारली. माकडाचा पाय मोडला आणि ते 'कू कू' करून कोरडत आपल्या मालकाकडे गेले.

गारुडी रागावला व म्हणाला - "तू मनुष्य वाहेस की जनावर? माझ्या माकडाचा पाय मोडलास. वत माकडाची किंमत तीन रुपये दे."

नाहलाजाने त्या मुर्खाच्या आईला तीन रुपये काढून घ्यावे लागले. गारुडी माकडाचा त्यांच्या घरी सोडून निघाला.

गारुडाकडे आणखी देखील पुष्कळ माकडे होती ती सर्व गारुड्यांनी विकत घेतली.

लंगडे माकड त्याला सांगायचे ते काम करी त्याचे पाहून त्याचा उडाणटप्पू घरी पण काम करू लागला. माकड मुसळ घेऊन घान्य कुटे जात्यावर असून दळण दळी. त्याला पाहून आई आपल्या उडाणटप्पू

मुलाला म्हणे "पहा जरा, माकडाची बात पण, कशी सर्व कामे करते? तुझ्या पैसा माकडचे बरे!" ते ऐकून मुलाला पीड येई तो माकडाचा बाजूला राहून स्वतः ते काम करी.

माकडाचे पाहून मुलगा हळू हळू काम करू लागला पाहून आई एकदा माकडाला म्हणाली - "बाळा माकडा! तू आणि तुला भाऊ दोघे भिळून रानातून लाकड घेऊन या पाहते कोण जास्त आणतो."

ती गोष्ट माकडाला कळली त्या आईचा मुलगा पण माकडाच्या पाठी पाठ रानात जाण्याचा विचार करू लागला.

जवळत पोचल्यावर माकड वाढण्या काटक्या मोठ्या करू लागले. तितक्यात कोणी तरी मनुष्य तिकडं आला. त्याने माकडाला पाहिले. पण जवळ पास कोणी मनुष्य नाही हे पाहून त्याने एक खडका खणला व त्याच रण्याची एक पिशवी पुरून निघून गेला. तो निघून गेल्यावर माकडाने खडकातून पिशवी बाहेर काढली आणि घरी घेऊन मालकिणीसमोर आणून ठेवली.

माकडाने आणून दिलेली पैशांची पिशवी पाहून त्या आईला फार आश्चर्य वाटले.

तिने पिशवीतले फक्त दोनच रुपये काढा- पुरते बघेर काढले आणि बाकी रुपये पिशवी सकट पक्षा जागी टपमून ठेवून दिले.

माध्याकाळी उडाणटप्पू मुलगा माकडाची एक मोठी घेऊन घरी आला. परत वात्या- बरोबर त्याने आईला विचारले - "आई! माकड परत आले का?"

ते तर केव्हाच आले लाकडेच नव्हे तर लाकडे विकून त्याची किंमत दोन रुपये पण ते घेऊन आले आहे" असे सांगून तिचे दोन रुपये आपल्या दाखविले.

त्या उडाणटप्पू मुलाला आश्चर्याचा धक्काच बसला. माकड आणि ते देखील

लंगडे तो आईला म्हणाला “आई! आज पासून त्याला काही एक काम सांगू नकोस सर्व कामे मी करतो. यहा तर मला सर्व कामे करता येतात की नाही.” तो आईला म्हणाला.

तू माझी सर्व कामे करून देऊ लागलास तर मी माकडांला कामे कां सांगेन? बाळ! तुच कर की!” आई म्हणाली

त्या दिवसापासून मुलगा आई सांगे ती घरची सर्व कामे करू लागला. काही दिवसांनी एक कुशार व कर्तबगार तरुण म्हणून लोक त्याची वाखाणणी करू लागले

माकड रानात काढल्या गोळा करून बाजारात विकते व मालकिणीला पैसे आणून देते अशी बातमी गावभर पसरली कोणी विचारलं की रुपया कसा मिळविलास तर सांगे माकडे लंगडे माकड आहे ना ते लाकडे विकून पैसे आणून देवं ते दगरेज

बोन रुपये मिळवून आणते. म्हणून तर आमचा उंबर निवडू घालू आहे नाहीतर उपाशीच मरावे लागले असते मला.”

“आम्ही सुद्धा माकड विकत घेतलं पण काय उपयोग? त्याला पारचार घेऊ खायला घालतो पण एक पेसा देखील मिळाला असेल तर अपघ! आम्ही देखील आपल्या माकडांना काढल्या गोळा करून बाजारात विकायला येऊन आम्हाला शिक्क-वितो.” गाववाले म्हणाले.

स्वोप्पमाणे सर्वांनी आपापल्या माकडांना जंगलांत नेऊन काढल्या गोळा करायला मांगितले सोडल्याबरोबर सर्व माकडे झाडावर चढली व ह्यांच्या मालकाच्या देखत या झाडावरून त्या झाडावर उड्या मारीत नाहीशी झाली सध्याकाळी परत येतील म्हणून ह्यांच्या मालकानी वाट पाहिली. पण एक माकड देखील परत आल नाही

मुलगा

वलभी नगर व्यापारासाठी एका काळी कार प्रतिष्ठ होते. एकाई दक्षिणे कडचा एक मनुष्य त्या गावी आला. त्याच्याजवळ पाचशे रुपये होते तो गावभर फिरून लोकांना विचारी पावले रुपये भांडवलंवर कोणता व्यापार करता येण्यासारखा आहे.

ते एका बाईन एकल तिन त्याचा हात धरला व मोठमोठ्याने ओरडून त्याला विचारू लागली—“काय रे! माझे रुपये माझ्या कडून हिसकावून घेऊन तू व्यापार करणार आहेस होय? माझे पांचशे रुपये मुकट्याने देऊन टाक

तो दक्षिणेकडील मनुष्य आश्चर्य व्यक्त झाला म्हणाला—“तुझे रुपये? कोण तु? मी कधी गुल्य पाहिले देखील नाही”

बाई जमली “जसे रस्त्यावर काय भांडता? कोर्टात जा आणि सध्या खोटेपाना काय तो निवाडा करून घ्या!” एकाने सल्ला

दिला. ती बाई त्या परदेश्याचा हात धरून त्याला ओढीत त्यावाचिवाकडे गेली व म्हणाली—“पहा हो” या प्रवाधाने माझ्या जवळचे पांचशे रुपये बळजबरीने घेतले आपणच न्याय निवाडा करावा

“कोणी साक्ष आहे का?” त्यावाचिवाकडे विचारले

“कोणी नाही” ती बाई म्हणाली.

“तुला काय म्हणावयाचे आहे? हिचे म्हणणे खरे आहे की खोटे?” त्यावाचिवाकडे परदेशी दक्षिणात्याला विचारले

“न्यायमूर्ती! मी आज्ञा या गांभी घालो मी वा बाईला पूर्वी कधी पाहिले नाही. हे पांचशे रुपये ते माझे स्वतःचे आहेत.” तो मनुष्य म्हणाला.

न्यायाचिवाकडे एकदर प्रसंग बोलूनला तो त्या दक्षिणात्याला म्हणाला— तुझे म्हणणे मला खरे नाही वाटत. तू हे पैसे

मुकटधाने त्या बाईला बेअन टाक" नाइलाजाने त्या दाक्षिणात्यान पांचश रुपये त्या बाईला वेळून टाकले

ती बाई निवून गेल्यावर न्यायाधीश त्या परवेसाला म्हणाला-“तू त्या बाईच्या पाठीमागून जाऊन आपले पैसे हिसकावून घे. तुला कोणत्याही प्रकारचा वास होणार नाही.”

तो दाक्षिणात्य त्या बाईच्या मागे थापत गेला त्याने तिच्या हातातून रुपये हिसकावून घेण्याचा खूप प्रयत्न करून पाहिला पण त्याला शक्य झाले नाही शेषवधात तेथे रावी जमली

त्या बाईने पुन्हा न्यायाधिकाकडे येऊन तक्रार केली-“अहो! तुम्ही त्याच निवाडा करून मला जे पैसे देवविलेस ते हिसकावून घेण्याचा यत्न प्रयत्न केला हो!”

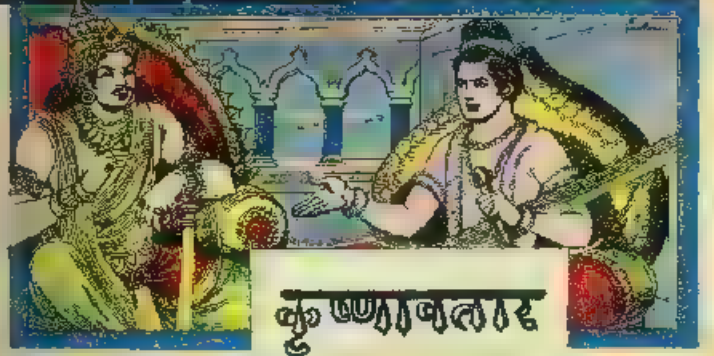
“हे खरे आहे का? कोणी पाहिले आहे का?” न्यायाधिशाने विचारले

“पाहिले तर या सर्व लोकांना विचारा सर्वांनी पाहिले आहे.” असे म्हणत त्या बाईने लोकांच्या गर्दीकडे बोट दाखविले

“विचारायची गरज नाही मीच पाहिले होते. पण मने हिसकावून घेतले का?” न्यायाधिशाने विचारले.

“मी अशी हिसकावून देईन का?” ती बाई म्हणाली.

“मला तरी तेच वाटले. तुझ्या जवळून रुपये हिसकावून घेण्याचे साहस याच्या अंगात नाही त्याने तसा प्रयत्न केला तेव्हा लोक जमले. पहिल्याने तुझ्या पाठीमागून एक वेळीळ मनुष्य आला नाही याच्या अंगात रुपये हिसकावून घेण्यास लागणारे साहस किंवा बळ नाही. यावरून याने पूर्वी देखील पैसे हिसकावून घेतले नव्हते हे सिद्ध झाले हे पैसे त्याचे आहेत, निसृतपणे त्याचे त्याला परत दे.” न्यायाधिशाने तिला बरठावून सांगितले ती मान लाली झालून निघून गेली

पौंड्र वासुदेव द्वारकेवर स्वारी करणाऱ्याची स्वारी करित होता. त्याच सुभारात नाश्रुमनी त्याच्याकडे आले. पौंड्रने त्याचा उबे प्रकारे आरर बत्कार केवा जाणि अर्घ्ये आदि देऊन त्यांची पादपूजा केली नंतर भुवर्णसन बसाला देऊन नमस्कार करून विचारले-“मुनिवर्य आपण विलोकात तंभार करता. न्हणून आपल्याजवळ एक सागण आहे. सागण विलोकात अशी भोवणा करावी की मी कृष्णाची द्वारकापुरी व तेथील भजेना सर्वनाश करणार आहे. तो नवलभाषा पोर माझे नाव घारण करून कुकटात कीर्ती मिळवीत आहे.”

पौंड्रने बोलणे ऐकून नारदमुनी स्मित गले केवा तर मला चाप बाल. माणही करून म्हणाले-“मी विलोकात अभग कोणाच्या तोंडून हे मी ऐकसे असते तर

करतो हे खरे वाहे. परंतु मला तुझ्या एका शोष्ठीवद्दक आश्चर्य वाटते. अरे तुम्ही व कृष्णाची बरोबरी कशी? ती पर्वत व न मला कृष्णाची स्पर्धा करण तुला सोपव नाही. कृष्ण तुम्ही खीळ मोडत्याशिवाय राहणार नाही. ही सर्व तवारी बंद कर. तुम्ही नाम वासुदेव आहे, तुझ्याजवळ शंख, चक्र, गदा व पद्म पण आहेत. तरी देखील तुला त्याची बरोबरी करता येणार नाही. तुम्ही सर्वभंगा करणाला कृष्ण बघ पहात आहे.

पौंड्र मोठ्याने हसला व म्हणाला-“आपण म्हणता ते सोडून टाकण्याचा मी यत्न केवा तर मला चाप बाल. माणही कोणाच्या तोंडून हे मी ऐकसे असते तर

फुंकले घेले व रणवाचे वाजु लागली त्या आवाजाने दश दिशा थरारल्या.

यावन, पोंडू स्वारी करील हे ओळखून होते व म्हणून घोरत पडले नव्हते युद्धाला सज्ज होते. मध्य रात्रीची वेळ असूनही चवकडे मधालींना उजेड दिवतासारखा होता पोंडूचे सैन्य आलेले पाहून यावन

पुढे सरसावत थोड्याच वेळात जयम बलराम सात्यकी कुतवर्मा इत्यादी या पल्या फौजा घेऊन पोंडूच्या सैन्याची चक्रे लावले

मी त्याचे तोंड फोडले असते व त्याला वधवाघनी पाठनिम वागत आपल्या जवळ वाढविषाद करायला सला वेळ पण नाही आता आपण जावे.

नारायण म्हणजे 'नारायण' असे म्हणत निघून गेला तो ब्रह्मकाशमात जाऊन कुण्याला भेटला व पोंडू युद्धाची तयारी करीत असल्याचे कुण्याला आगितले

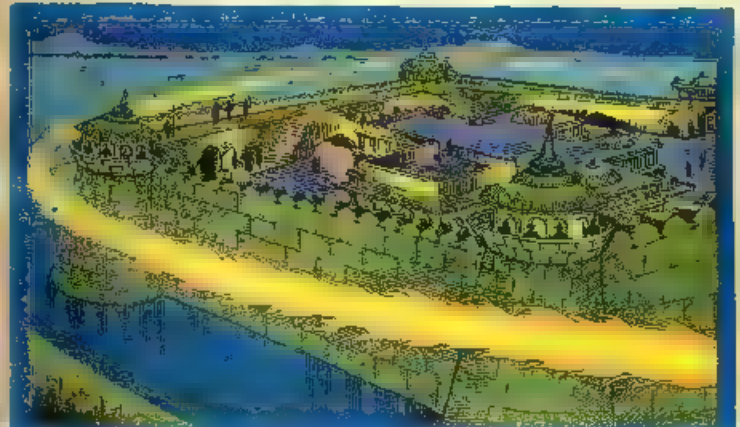
त्याच दिवशी रात्री पोंडू एक मोठे सैन्य घेऊन द्वारकेवर चालू दे आला सहस्रावधी मधालींच्या उजवत वामुदेवाचे सैन्य द्वारकेच्या सिद्धद्वारावर येऊन धडकले क्षिप्त

दुसऱ्या वाजुला पोंडूच्या सैन्याच्या मागेच्या एका कुर व सारकी, कुतवर्मा बलराम व कुण्या याच नावाचा उल्लेख करून त्यांना त्यांनी मगरे थ्या म आता येत आहे त्याच्या समोर यत्ताच त्याने त्याच्या शरपुटी कुल केसी मयाजधारी म मधाली फेकून घावून पळू लागले क्षेपात सर्वत्र काळोख पसरला पोंडू करत म्हणाऱ्या 'कोटाच्या भितीवर तिशाणे उपटून जागी संवदात फेका आ द्वारकेत शिरा' पोंडूचा आवाज ऐकू सैन्यात नवीन उत्साह आला

पोंडूच्या सैन्याचा उत्साह वाढलेला पाहून कोषाने सात्यकीचे सर्व अंग थरथर कापू लागले कारण नगराच्या रक्षणाची मुख्य जबाबदारी कुण्याने त्याच्यावरच टाकली होती. कुण्याच्या बंड हजेरीत शत्रूचा उत्साह वाढला हे आपल्याला ऐकवे लागणार व आपली मान खाली होणार म्हणून आपल्या सैन्यातील सर्व शूर वीरांला उत्तेजना देत तो म्हणाला- "आता यहा शत्रूचा दाश मी कसा करतो तो. नगर रक्षणाचा भार आपल्यावर कुण्याने टाकला आहे, हे विसरून चालणार नाही "

असे सांगून सात्यकीने आग्नेयासून सोडले, त्यामुळे चारी वाजुला अग्न लागली, ज्वाळी पाहून भितीवर चढू लागले पोंडूचे सैनिक खाली उड्या मारून सैरावेरा पळू लागले सात्यकीने त्यांना संबोधन करून म्हटले "एका क्षत्रिय कुळात जन्म घेऊन धर्माविरुद्ध मध्यरात्रीच्या वेळी चोरासारखी स्वारी करणाऱ्या तुमच्या राजाला म्हणावे, ये समोर पाहता तो बुद्धा पराक्रम."

सात्यकीचे आह्वान ऐकून पोंडू दाद चोड जावत पुढे येऊन म्हणाला "अरे सात्यकी! तू आला आहेस होय माझ्याशी युद्धाला? छान, मग संमतेच बघायला

हो. नाहीतर तुला भी परलोकी पाठवीन आणि सर्व रावळचाचा गर्व भंग करीन. नगर रक्षणाचा भार तुझ्यावर टाकून तो स्वतः कैलास लोकी गेला आहे. त्याला परत येऊ न दे. त्याचा समाचार पण घेजार आहे त्याला जाणीव द्यावी म्हणून मी पहिल्याने तुला ठार करतो.”

बराच वेळ दोघांचे वाक्युद्ध चालू होते. नंतर दोघांनी परस्परांवर शस्त्रवृष्टी सुरू केली. दोघांचे रथ तुटून गेले. घनघ्न बाण पण तुटून पडले. म्हणून दोघांमध्ये सदा युद्ध सुरू झाले. सुष्टिप्रसार पण झाला. दोघे जोडीचे मोठे होते. यात शंका नाही भरायचे तर दोघांनी बरोबर, अशा हमरी तुमरीने हे रुढत होते परंतु कोणी कोणाला ठार करणे अशक्य झाले. नंतर दोघी पक्षाच्या काही लोकांनी सधे पकून दोघांचे युद्ध थांबविले आणि दोघांना परस्परांमधून दूर केले.

त्यानंतर बलराज व एकलव्य यांचे द्वन्द्व युद्ध सुरू झाले. त्यात बलरामाने एकलव्याला सगळी पादले. तो बंशुद होऊन जमिनीवर पडला. मंतर त्याने अशु सैन्य वळवून लावले. इतक्यात एकलव्य धुंदीवर आला व बलरामाशी युद्ध

करू लागला. त्याचे बुद्ध चालू असतीच पूर्वोक्त झाला

पौंड्रन युद्ध बंद करण्यात आज्ञा केली व म्हणाला—“या सर्वांचा वध करून आपल्याला काय मिळणार? आपला सरा धनू येथे नाही. म्हणून हे युद्ध व्यर्थ ठरेल. कृष्णाला येऊ द्या. यामही आपला पराक्रम त्याला दाखवू. या भित्त्यांसमक्ष बाणण आपला पराक्रम दाखविण्याची गरजच काय?” असे सांगून त्याने युद्ध बंद केले आणि कृष्णाची वाट पहात तेथेच बसला

पौंड्रचे सैन्य युद्ध थांबवून याचे तारकू लागले. पौंड्र आपल सैन्य घेऊन त्याचा मित्र काशीचा राजा याच्याकडे गेला

द्वारकेत यादवांनी जयघोष सुरू केला. कृष्णाच्या आज्ञेप्रमाणे नगराचे रक्षण करण्यात येत मिटाले बाबहल बाबल प्रमुखांना आनंद वाटला

त्याच वेळी आकाश भागे कृष्ण युत असलेला त्यांना दिसला. नगरबाहेर पडून बाहनावरून कृष्ण उतरला. दासक रथ घेऊन उभा होताच कृष्ण त्या रथात असून द्वारकेला आला. बारा वर्षांनंतर कृष्णाला भेटून यादव प्रमुखांना परमाचंद झाला. कृष्णाने त्यांना आपल्या कैलास शक्तीचे

वर्धन करून सांगितले. यादवांनी कृष्णाला पौंड्रच्या स्वारीची मोष्ट सुरवातीपासून श्वेतपर्वत सांगितली.

कृष्ण द्वारकेला परत आल्याचे वर्तमान काशीला पौंड्रला कळले. त्याने आपला एक खास दूत कृष्णाकडे आपला निरोप घायला पाठविला तो निरोप असा—

“गाईच्या मध्यं तू पोढासारखा वाढलास. तुला धर्म, त्याग, नीती काय कळणार? स्थिराचा, जनादरांचा व स्वतःच्या नाते दाक्षिणा वध करून तू थांबला नाहीस. माझ्या नावाचा उपयोग करून माझी चिन्हेच तू वापरू लागला आहेस. माझी

बरोबरी तुला कोणत्याही प्रकारे करता येणार नाही. तुला आपली काही दिवस या जगात अमृत रहायलाच असेल तर माझी आत्मा मानून चक्र आदि आयुष्य सोड. माझे नाव वापुडे धारण करू नकोस व माझ्याजवळ येऊन शरण माग."

हूताच्या तोंडी पोंडवा तो निरोप ऐकून कृष्ण हंसला व म्हणाला—"ही तुझ्या राजाच्या म्हणण्याप्रमाणे जागायला तयार आहे. मला त्याने निमंत्रण पाठविले आहे, तर मी येतो. चक्र आदि सोडण्याचा सल्ला त्याने मला दिला. मी ते त्याच्यावरच सोडतो. शरण मागायला त्याने सांगितले

आहे, मी त्याच्या शरण घायला तुम्हार आहे. थोड्या लोकांना माथ नको का राखायला?" असे सांगून कृष्णने हूताला निरोप दिला.

हूताने परत येऊन उत्तर सांगितल्यावर पोंड काशी नगराबाहेर आपल्या साथी राजांना घेऊन सैन्य घुडाला तयार होऊन आला आणि कृष्णाची वाट पहात बसला.

कृष्ण निघालेला पाहून सात्यकी वर्गरे यादववीर देखील सैन्य त्याच्या पाठी-मागून निघाले. कृष्ण त्या सर्वांना थांबवून म्हणाला—"तुम्ही युद्धात विजयस्वी एकदा मिळविली आहे आता माझी पाळी आहे."

कृष्ण गरुडवाहनावर बसून पोंड होता तेथे येऊन पोचला. दोघे वासुदेव समोरा-समोर उभे राहाले. कृष्ण पोंडला शांत आवाजात म्हणाला—"पोंडराज! माझी सर्व चिन्हे धारण करण्याची अभिलाषा तुझ्या मनात होती तर तू तशी इच्छा प्रगट करायला हवी होती. मी नकार दिला नसता. पण तू असा भूलपणा का करायला हेच मला कळत नाही. अजून उशीर झाला नाही. साझ्याजवळ धमा माग; मी तुम्हे रक्षण करायला सिद्ध आहे. शरण आलेल्यांचे रक्षण करणे हे माझे कर्तव्य आहे. माझ्या

सुदर्शन चक्राला नरकासुरासारखे अनेक राक्षस बळी पडले आहेत. ऐसे तुझे मित्र म्हणून ने कोणी आले आहेत, त्यांच्या पैकीं एकाच्या अंगात तुझे रक्षण करण्याची शक्ती नाही. मी तुझ्या हितासाठी मी सांगत आहे. शाहाणपणाने माझे ऐक.”

“मासीच किंहे तू धारण केलीस म्हणून मी तुला बंड द्यायला आलो आहे. मी येणार आहे हे कळले म्हणूनच तू कैलास लोकीं गळून गेला होतास. तू द्वारकेला नाहीस हे पाहूनच मी तुम्री द्वारका बेचिरास केल्या शिवाय परतलो. तू आता वेळेवर आला आहेस. यम तुझी वाट पहात आहे.” पीडू कुष्णाला म्हणाला.

दोघे युद्धाला संधार झाले. कुष्णाने एका भागून एक पांडूची सर्वे वस्तू तोडून टाकली. शेवटी सुदर्शन चक्राचा प्रयोग करून त्याचा वध केला. आंधला मित्र कुष्णाच्या हाती भेला हे पाहून काशीचा राजा कुष्णाशी युद्ध करू

लागला. कुष्णाने एक अस्त्र टाकून त्याला यमसदनास पाठविले. त्याचे डोके उडाले ते काशीच्या मध्य भागी जाळून पडले.

अशा तऱ्हेने कुष्ण विजय मिळवून द्वारकेला परत आला.

काशीच्या राजाच्या मुलाला आपाच्या मरणाचे वतंमान कळल्यावर त्याने मुडाच्या भावनेने अग्निहोत्र जगवले. तेव्हा होम-कुंडातून कृत्य नामक एक भयंकर राक्षस भूत प्रकट झाले व म्हणाले—“मला काय आज्ञा आहे?”

काशीच्या सुवराजाने कुष्ण व त्याच्या साथीदारांना ठार करण्यास आज्ञा केली. कृत्य पिशाच द्वारकेला गेले. त्याला पाहून द्वारकावासी चाबकून पळू लागले. कुष्णाने त्या भुतावर आपले सुदर्शन चक्र टाकले. कृत्य काशीला परत निघाले. पण सुवर्दान त्याचा पाठलाग करीत काशीला आले आणि सर्वे काशी नगर उध्वस्त करून टाकले.

अरण्यपुराण

[२६]

मौचलीचे दिवस गवतीत व वानदात जाऊ लागले. जंगलात त्याचे सर्वेच मित्र. सवधि त्याच्यावर भावासारखे श्रेम होते. त्याच बरोबर सर्वे त्याला भीत पण होते. तो वुसच्या अरण्यत कोठे निघाळा तो त्याचे बोधे भाऊ (लांडगे) त्याच्या बरोबर सावली सारखे असत. कधी कधी तो एकदाच हिडे, फिरे.

एकदा लांडगा व लांडगीण गुहेत निघून गेले. गूहेच्या तोंडावर मौचलीने एक मोठी शिळा अणून ठेवली. नंतर एक गाणे म्हणले, कोणी मेळ्यावर म्हणतात असे.

अस्वल म्हातारे होऊ लागले होते. त्याचे सांघे कुसत. त्याला हिडणे फिरणे देखील अशक्य होऊ लागले होते.

पोलादी शिरा असलेला व लोखंडी स्नायू असलेला काळा वाघ देखील पहिल्यासारखा

शिकारीच्या वेळी लांब लांब उड्या मारीत नसे. एकू सर्वात म्हातारा झाला होता. त्याची हाडे किंवा जागली होती. त्याला हिडता फिरता येत नव्हते. त्याला मौचलीच लागे-पिणे आणून देई.

सिंजोनीच्या लांडगांशी कळव मोडून गेला होता. त्या कळपातले लांडगे पांच वर्षांचे झाले तेव्हाच एकूने नवा वायक निवडून घ्यायला सांगितले होते. नायकाची दिवड झाली व फायो त्यात जिकला.

संतर डोंगरावर सर्वांची सभा झाली. त्या सभेची मौचलीचा काही संबंध नव्हता. तरी मौचली तेथे हजर होता. तो फायोच्या वून जंज झागी एका खडकावर एकुल्या घोणारी मसत असे. तो काही बोलू लागला की त्याचे बोलणे संपेपर्यंत मध्ये कोणी बोलत नसे.

त्या काळात शिकार करण्यास व होपण्यास मत्तार्थ नव्हती, दुसरे प्राणी मोवलीच्या कक्षेतल्या राखात पाऊल टाकीत नसत. सभेच्या वेळी लांडग्यांच्या पिठांना आणून बजावून सांगत—“पहा! नीट पहा बरं का!” तेव्हा मोवलीच्या सर्वांगावर रोमांच येई. तशा सभांत तो अवश्य हजर राही.

एकदा मोवलीने सुर्यास्ताच्या सुमारास एका हरणाची शिकार केली. त्याचा अर्धा भाग घेऊन एकू भाऊ लागला. तेव्हा एक विचित्र आवाज ऐकू आला. बांधीबा मेला त्या मंतर इतका भयंकर आवाज झोणाला

एकू आला नव्हता. शिकारिला जाणारे कोव्हे ओरडत. त्यांचे ओरडणे भयंकर पारं. त्यात द्वेष, भय, निराशा इत्यादी भाव मावत. बैनगंगेच्या पलीकडच्या तीरावर हे ओरडणे चालू होते.

तो आवाज मोवलीबरोबर व त्याच्या पाठी मागून उड्या मारीत लेळत वागवत राहणाऱ्या त्याच्या भावंडांनी (लांडग्यांनी) पण ऐकला. सर्व जागच्या जागी थककले. एका एकी मोवलीचा हात तलवारीच्या मुठीवर गेला. त्याचे डोळे लाल वूंद झाले. त्याच्या कपाळाला आठ्ठा इडत्या—“येथे शिकार करण्याची हिंमत असणारा पट्टे वाला (बाघ) तर कोणी नाही?” मोवलीने विचारले.

“हा पट्टेवाल्याचा आवाज नाही. मोठ्या प्रमाणात जनावरांचा संहार चालू आहे. त्यांच्या ओरडण्याचा हा आवाज आहे. नीट कान उघडून ऐक.” मोठा भाऊ म्हणाला.

तो आवाज पुन्हा एकदा ऐकू आला. मोवलीने एक दीर्घ स्वास घेतला व जनावरांची सभा होत होती तिकडे पळत निघाला. लांडग्यांच्या कळपातले लांडगे पण तिकडेच घाबत निघाले. मोवली झोंगरावर

पोवला तेव्हा कावो व एक तेंपेच होते. पुष्कळ लांडगे तेथे जमा झाले होते. फक्त लांडगिणी व पिले आपापल्या घरकडे (घेरे) (‘घुईकडे’) निघाला होती. त्या पारास्पतात बाहेर राहण त्यांच्या हिताचे नव्हते.

बैनगंगेचा कळकळ आवाज, संध्याकाळचा साडांच्या पानांचा फडफड आवाज या सिवाय रात्रीच्या वेळी दुसरे काही ऐकू येत नव्हते. थोड्या वेळा पुरती सर्वत्र शांती पसरली. परंतु इतक्यात पलीकडच्या तीरावरून लांडग्यांचा आवाज ऐकू येऊ लागला.

तो आवाज त्या कळपातल्या लांडग्यांचा नव्हता. कारण त्या कळपातले लांडगे सभेसाठी झोंगरावर जमले होते. हा कोणीतरी नवा लांडगा असला पाहिजे. बाहेरून कोठून तरी आला होता.

‘भूत भूत’ असे ओरडत एक व्हातारा लांडगा लपडत लंगडत झोंगर जवून बघ आला. तो घाबरलेला दिसत होता. तो धापा टाकीत होता. तो सरळ चालत आला व मोवली समोर त्याच्या पायावर बडून त्याचे पाय चाहू लागला. त्याच्या तोंडातून फेस निघत होता. त्याने अंग रक्ताचे मासलेले होते.

“शिकार केली पाहिजे! तुमचा नायक कोण आहे?” कावोने त्याला विचारले.

“शिकार केली पाहिजे! सी एकदाच आहे.” नवा लांडगा म्हणाला. म्हणजे तो कोणत्याही कळपातला नव्हता, ‘एकू’ निघणार होता. त्याच्या सर्वांगाला नाम सुटला होता.

“बरं, तुमचे काय म्हणणे आहे?” फावोने विचारले.

“भूत! दक्षिणेकडची भुवें! तांबडे शिकारी भुवें! दक्षिण ओसाड पडले आहे. उत्तरेकडून आले आहेत. वाटेत संहार चालला होता. हा चंद्र मला सर्वांत

पहिल्याने जेव्हा विसला त्यावेळी मला एक बायको व तीन भुले होती. मैदानात विलीन होऊन शिकार करायला शिकवीत होती. मध्यरात्रीच्या सुमारास त्यांच्या शिकारीचा आवाज ऐकू आला. उजाडल्यावर पाहता तो तर त्या चौघांची प्रेते होती. सड व्यायला निघालो व स्वतःच्या डोळ्यांनी त्या भुतांना पाहिले." तो म्हाताऱ्या लांडगा म्हणाला.

"किती होती?" मौवलीने विचारले.

लांडगाचा कळप ओरडू लागला.

"मला नाही माहीत. मी तिघांना पाहिले. त्यांनी मला पिशाळून लावले. पहा, मी तीन पायांनी पळत आलो आहे." तो म्हातारा लांडगा म्हणाला. त्याने आपला चवथा पाय पण दाखविला. तो निरुपयोगी झाला होता. त्याच्यावर रक्त पोतले होते. त्याच्या जंजावर व गळ्याला पण जखमा लागल्या होत्या.

मौवली 'एकूकरिता जी शिकार घेऊन आला होता ती समोर फेकून एक म्हणाला-"हे शा!" तो गरीब लांडगा हुरणाचा देह काढून लावला. आपली भूक भागवून घेऊन म्हणाला-"तुम्ही घातलेले हे अन्न फुकट आणार नाही. घोडे बळ आणत आल्यावर मी पण येतो तुमच्या-नरोनर शिकारीला. माझी वामको व पोरे, मैली, मी शूड उगवत्याशिवाय राहणार नाही.

त्याला दांत ओठ आवळून बोलताना पाहून फारो म्हणाला-"जबडे असावे तर असे. तर मग त्या भुतांच्या पाठोपाठ आणखी कोणी आहेत?"

"नाही! फक्त लाल शिकारी कुत्रीच आहेत. मोठी मोठी आहेत. इतिशेकडे सरडे खाऊन भूक भागवणारी आहेत. तरी आहेत गलेलड्ड व बळकड." तो लांडगा म्हणाला.

८०. मृत नगर - सेंट पियर

वेस्ट इंडीजच्या इतर समुद्रसंगत भागांपेक्षा एक वेगळे आहे. त्यावर एक व्हरलायची आहे. त्यावर ८ मे १९०२ या रोजी सकाळी ७-३० वाजण्याच्या सुमारास एक स्फोट झाला. त्याचा आवाज कित्येक मील दूर ऐकू झाला. तीन मिनिटांच्या आत सेंट पियर हे नगर ज्वालामुखीच्या राखेघातले बनले. त्या नगराच्या दोन हजार नागरिकांपैकी फक्त एक बचत राहिला. नगराच्या बंदरात २८ जहाजे होती. त्यांतले फक्त एक बांधले. काही काळापूर्वी सेंट पियर महाराष्ट्री निमिती पुन्हा करण्यात आली. हे महार व्यापार व संस्कृतीसाठी अवत दोन जहाजे रचिले होते. परंतु आज हे महार पाहिलेले कोणी देणेचे नाही.

